Makale Gönderim Tarihi : 21.06.2024
Makale Kabul Tarihi : 27.09.2024
DOI: 10.33419/aamd.1577681

CUMHURİYET'İN İLK YILLARINDA HASTALIK VE EVLİLİK: BESİM ÖMER AKALIN'IN FEN VE İZDİVAÇ İSİMLİ ESERİNİN TIP TARİHİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ*

AHMET SEZGİN**
SERAP ŞAHİNOĞLU***

ÖZ

Besim Ömer Akalın, tıp tarihinde yer tutan önemli şahsiyetlerden birisi olmakla birlikte özellikle Osmanlı'nın son dönemi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında sağlık politikalarına yön verilmesi konusunda fikirleriyle dikkate değer girişimlerde bulunmuştur. Sağlık alanını ilgilendiren birçok kitap ve makale kaleme almıştır. Müstakil olarak ele aldığı kitapların yanı sıra seri olarak yazdığı eserleri de bulunmaktadır.

Çalışmamızda nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Bu kapsamda Besim Ömer Akalın'ın *Fen ve İzdivac Evlenebilecekler ve Evlenemeyecekler* isimli eserinin Osmanlı Türkçesinden çeviri yazısı yapıldıktan sonra sadeleştirme yapılarak günümüz Türkçesine özet metin şeklinde aktarılmıştır. Çalışma, temelde nüfus politikasını ilgilendiren ve dönemin yaygın anlayışını dile getiren seri olarak kaleme aldığı eserlerindendir. Eser, insan neslini "iyileştirme" ve bu "iyileştirme" üzerine kurguladığı sistemi anlattığı

* Bu yazı, 11.01.2024 tarihinde Ankara Üniversitesi Prof. Dr. Fuat Aziz Göksel Kütüphanesi'nde sunulan seminere dayanmaktadır.

** 1. Yazar: Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Tarih Bölümü, Çankırı/TÜRKİYE, sezginahmetr@gmail.com
ORCID: 0000-0002-4893-8984

** 2. Yazar: Prof. Dr., Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Temel Tıp Bilimleri Bölümü, Ankara/TÜRKİYE, serapsahinoglu@yahoo.co.uk
ORCID: 0000-0003-4462-2402

ve önerilerde bulunduğu geneli ilgilendiren fikirlerini içermektedir. Eserde ağırlıklı olarak evliliği etkileyebilecek bulaşıcı hastalıklara, yaş uyumuna, nasıl bir eş seçilmesi gerektiğine ve nüfusun geleceğini olumlu ya da olumsuz şekilde etkileyebilecek hususlara değinmektedir.

Eser, daha önce ele alınarak kapsamlı bir değerlendirmesi yapılmamıştır. Bu doğrultuda çalışma kapsamı olarak eser özelinden hareket edilerek günün nüfus politikalarına, yaygın bulaşıcı hastalıklarla birlikte yaygın ve bulaşıcı olmayan hastalıklara, insanların içerisinde bulunduğu ruhi hâllerin evlilik müessesine olan etkisine ve ırk ıslahı yönündeki dönem tartışmalarına değinilmiştir.

Çalışma, Besim Ömer Akalın'ın ilgili eserinde ileri sürdüğü görüşlerinin eserini yayımladığı dönem şartlarında hangi bilimsel temellere oturtmaya çalıştığını sorgulayarak dönemin diğer yazarlarının benzer konulardaki görüşleri ile karşılaştırılmasını ve dönemin genel yöneliminin ortaya çıkarılmasını amaçlamaktadır. Ayrıca Besim Ömer Akalın'ın bazı görüşlerinin günümüz bilimsel bakış açısıyla ifade ettiği geçerlilik de tartışılarak söylemlerinin zamanının ötesine geçip geçmediğinin ortaya konulması hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Besim Ömer Akalın, Bulaşıcı hastalıklar, İzdivaç, Nüfus politikası, Öjeni.

ILLNESS AND MARRIAGE IN THE FIRST YEARS OF THE REPUBLIC: AN EVALUATION OF BESİM ÖMER AKALIN'S WORK TITLED "FEN VE IZDIVAC" IN TERMS OF MEDICAL HISTORY

ABSTRACT

Besim Ömer Akalın is one of the most important figures in the history of medicine and he made remarkable initiatives with his ideas on the direction of health policies, especially in the last period of the Ottoman Empire and the first years of the Republic of Türkiye. He wrote many books and articles on the field of health. He also wrote some books in series.

Document analysis method, one of the qualitative research methods, was used in our study. Within the scope of our study, the translation of Besim Ömer Akalın's "Fen ve İzdivac Evlenebilecekler ve Evlenemeyecekler" (Science and Marriage Those who can and cannot Marry) was made from Ottoman Turkish. The book is one of the books he wrote in a series that basically concerns population policy and expresses the widespread understanding of the period. This book contains his general ideas about the "improvement" of the human generation and the system he built on this "improvement" and his suggestions. The topic mainly deals with infectious diseases that can affect marriage, age compatibility, how to choose a mate and issues that can positively or negatively affect the future of the population.

The book has not been discussed and comprehensively evaluated before. In this context, the book is discussed in terms of the population policies of the day, contagious diseases and non-contagious diseases, the impact of people's mental states on the institution of marriage, and the eugenics debates of the period.

The study aims to question the scientific basis on which Besim Ömer Akalın tried to ground his views in his book in the conditions of the period in which he published his work, to compare them with the views of other writers of the period on similar issues and to reveal the general

orientation of the period. In addition, the validity of some of Besim Ömer Akalın's views expressed from today's scientific point of view is also discussed and it is aimed to reveal whether his discourses have gone beyond his time.

Keywords: Besim Ömer Akalın, Eugenics, Marriage, Infectious Diseases, Population Policy.

GİRİŞ

Besim Ömer (Akalın) Paşa, 1862 yılında dünyaya gelmiştir. Ömer Şevki Paşa ve Yaşar Paşa kızı Afife Hanım'ın oğludur. Tahsil hayatını sırasıyla Kosova Mülkiyesi, İstanbul Askerî Rüştiyesi, Kuleli Askerî Tıbbiye İdadisi ve sonra da Mektebi Tıbbiye-i Şahanede geçirmiştir. 1885'te Mektebi Tıbbiye-i Şahaneden diplomasını aldıktan sonra ilk görev yeri olan Haydarpaşa Tatbikat Hastanesinde "Tabip Yüzbaşı" rütbesiyle göreve başlamış ve aynı yıl Mektebi Tıbbiyede açılan bir sınavı kazanarak Kıbale Fenni Muallim Muavinliği (Ebe eğitimi öğretmenliği yardımcılığı) görevine seçilmiştir. 1887'de Muallim Muavinliği görevi uhdesinde kalmak üzere Kıbale Fenninde (Ebelik bilgisi) ve Püerikültür (Çocuk bakımı) alanında bilgi birikimini geliştirmek amacıyla Paris'e gitmiştir. 1888 yılında henüz Paris'te bulunduğu sırada Kıbale Fenni hocalığına tayin edilmiş ve 1891'de Paris'teki eğitimini tamamlayarak yurda dönüş yapmıştır[1]. Dönüşünün akabinde İstanbul'daki ilk Viladethane'yi (doğum kliniği) kurmuştur[2]. 1896'da Seririyatı Viladiye öğretmenliği

1 **Besim Ömer Akalın Tercüme-i Hal Dosyası**, Türkiye Büyük Millet Meclisi, Devre 5, 22.02.1935.

2 Ayten Altıntaş, Oğuz Ceylan, "Vilâdethâne", **Tombak Antika Kültürü Koleksiyon ve Sanat Dergisi**, S 17, 1997; Hürü Sağlam Tekir, "Pencereleri Kafesli Muayenehane: Osmanlıda Viladethanelerin Açılması ve Doktor Besim Ömer Paşa", **XVIII. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler (III. Cilt), Osmanlı Tarihi ve Medeniyeti**, Haz. Semiha Nurdan, Muhammed Özler, Türk Tarih Kurumu, s.698-699; Kaynaklar ilgili doğumhanenin 1892 yılında kurulduğunu söylemekte ancak Besim Ömer Paşa tarafından İstanbul'da doğumhane kurulması için yazılan arzuhale dair Bab-ı Ali tarafından gerekenin yapılması hakkında gönderilen belge 10 Şubat 1309 (M. 22 Şubat 1894) tarihlidir. **Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)**, İrade Hususi (İ.HUS.), 21. 117. 001. Besim Ömer Paşa'nın ilgili viladethaneyi gayriresmî olarak kurduğu kaynaklar tarafından ifade edilmektedir. Gülhan Erkaya Balsoy, **Kahraman Doktor İhtiyar Acuzeye Karşı Geç Osmanlı Doğum Politikaları**, Can Yayınları, İstanbul 2015, s.109. Ayrıca Besim Ömer de buranın gizli olarak kurulduğunu ve ilk seririyatı viladiye olduğunu söyleyerek şu açıklamayı yapmaktadır: "Seririyatı veladiyenin adeta gizli bir surette küşadına başlıca sebep o zaman nezdi şahanede veladetanenin bir "Piçhane" gibi telakki edilmiş olmasıdır; hemen her veladeti humayunda "İsticlabı davatı Hayriye"ye vesile olacağı ifadesile bir veladetane tesisi iradesini istihsal için vaki olan müracaatlara hep bu telakki tesiri altında menfi cevaplar gelmekte idi. Hatta 1301-1885 senesinde merhum Ethem Paşanın dahiliye nazırlığı zamanında tekarrur etmiş olan "Fenni kıbale hastanesi"nin teahhuru inşası da hep bu aynı telakkinin neticesi idi." Besim Ömer, **Doğum Tarihi**, Ahmet İhsan Matbaası, İstanbul 1932, s.51-52.

görevine[3], 1897'de Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i Umumiye azalığına atanmıştır[4]. İlgili göreve getirildiğinde Kaymakam rütbesinde, 1899'da Miralay ve 1900'de de Mirliva rütbesinde bulunmaktadır[5]. Bu süreçte Mektebi Tıbbiye-i Şahanenin dördüncü ve beşinci senelerinde bulunan öğrencilere Fenni Kıbale ve Seririyat-ı Viladiye dersleri vermektedir[6].

1909'da Mülkiye Meclisi ve Umumi Sıhhat Meclisi Reisliğine, 1912'de Hilal-i Ahmer Cemiyeti ikinci reisliğine, 1914'te Tıp Fakültesi reisliğine ve Veremle Mücadele Osmanlı Cemiyeti ikinci reisliğine, 1919 ve 1921'de Darülfünun emanetine (rektörlüğü) getirilmiştir[7].

Bu süreçte çeşitli yabancı menşeili sağlık/hastalık ile ilgili kitapların tercümesini yapmış ve kendisi de ilgili alanda kitap, makale ve risaleler kaleme almıştır. Ayrıca Hilal-i Ahmer, Veremle Mücadele, Himaye-i Etfal gibi cemiyetlerde de fahri ve resmî olarak görevler üstlenmiştir. Aynı zamanda aktif olarak tedavi ve ameliyatlarını da bu süreçte devam ettirmiştir[8].

Yukarıda kısaca verilen bilgilerden de anlaşılacağı üzere Besim Ömer Akalın, oldukça iyi bir eğitim almış ve bu eğitimini hem askerî hem resmî hem de sivil alanda en iyi şekilde değerlendirmeye çalışmıştır. Alanında oldukça fazla yazı kaleme alan Besim Ömer Akalın'ın çalışmaları ağırlıklı olarak bulaşıcı hastalıklar, çocuk bakımı ve hastalıkları, hastabakıcılık, ebelik, doğum, gebelik ve sağlıklı yaşam gibi konulardadır. Sağlık alanında kaleme aldığı eserlerin

3 Besim Ömer, **Doğum Tarihi**, s.50.

4 **BOA**, İrade Askeri (İ.AS.) 19. 10. 001.

5 Bülent Bakar, "Besim Ömer Akalın (1862- 1940)", **Atatürk Ansiklopedisi**, Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı.

6 Besim Ömer, **Nevsal-i Afiyet**, Alem Matbaası, İstanbul 1315, s.68.

7 Besim Ömer Akalın'ın Darülfünun rektörlüğüne ikinci defa geliş tarihi bazı kaynaklarda (Yeşim Işıl Ülman, "Osmanlıdan Cumhuriyete Geçiş Döneminde bir aydının portresi: Besim Ömer Akalın (1861-1940)", **Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları**, S 10-11, 2004-2005, s.11.) 1925 olarak zikredilmektedir. Ancak ilgili konudaki arşiv belgeleri ikinci defa rektör oluşunu 1921 olarak göstermektedir. **BOA**, Babıali Evrak Odası Evrakı (BEO.) 4698. 352346. 001., **BOA**, BEO. 4599. 344883. 001.

8 Örneğin Besim Ömer'in Refiye Hanım ile birlikte Dayehatun mahallesinde yaşayan Fatıma Hanım'a yaptığı başarılı bir ameliyat sonrasında mahalle sakinleri Besim Ömer'in ödüllendirilmesi için arzuhal vermişlerdir. **BOA**, Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi (DH. MKT.) 1996. 40. 001. Dolayısıyla Besim Ömer'in işinin ehli olduğu da buradan hareketle ifade edilebilir.

yanı sıra gazete ve dergilerde yaklaşık 400 yayını olduğu bilinmektedir[9]. *Servet-i Fünûn Mecmuası*'nın ilk yazarları arasında yer almaktadır[10]. Yine çeşitli konferanslar da vermiş ve uluslararası birçok toplantıya katılmıştır[11].

Çalışmamızda Besim Ömer tarafından kaleme alınan *Fen ve İzdivac Evlenebilecekler ve Evlenemeyecekler* isimli eser merkeze alınarak nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. İlgili eser, yayımlandığı dönemin şartları doğrultusunda ve günümüz bilimsel bakış açısıyla, günün nüfus politikaları, yaygın bulaşıcı hastalıklarla birlikte yaygın ve bulaşıcı olmayan hastalıklar, insanların içerisinde bulunduğu ruhi hâllerin evlilik müessesine olan etkisi ve ırk ıslahı yönündeki dönem tartışmaları üzerinden ilgili dönemde kaleme alınan benzer yöndeki yazılarla karşılaştırmalı olarak değerlendirilecektir.

Söz konusu eser ile ilgili alanyazını taraması yapıldığında eserin, doğrudan ele alındığı herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Eserin, çoğunlukla başka konularda ele alınan çalışmalar kapsamında atıf aldığı görülmüştür. Bu kapsamda Türk tıp tarihi ve Cumhuriyet tarihi açısından dönemin önemli konuları arasında bulunan nüfus politikası, evlilik, nesli iyileştirme, hastalık tedbirleri gibi konuların ayrıntılı olarak ele alınıyor ve yeni Cumhuriyet yönetimine yol gösterici rolü üstleniyor oluşu eserin özgün değerini belirlemektedir.

Özellikle Osmanlı idaresinin son yıllarında yaşanan savaşlar ve çeşitli salgın hastalıklar nedeniyle ülkede nüfusun azaldığı, insanların sağlık problemleri ile karşı karşıya kaldığı ve gelecek nesilleri etkileyebilecek nüfus problemlerinin ortaya çıktığı bilinmektedir. Cumhuriyet idaresinin ilk yıllarından itibaren nüfusun artırılması, bulaşıcı hastalıkların ortadan kaldırılması, ırk ıslahı yapılarak gelecek nesillerin daha sağlıklı bir şekilde meydana getirilmesi için çeşitli girişimlerde bulunulmuştur. Devrin önde gelen doktorları da ilgili konulardaki görüşlerini ortaya koymuşlar ve hem halkın hem de ülke

9 İnci Hot, **Dr. Besim Ömer Paşa'nın Anne ve Çocuk Sağlığı Açısından Ülkemiz Nüfus Meselesi Hakkındaki Görüşleri**, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1996, s.22.

10 "Servetifünun mecmuası 50 yaşında", **Akşam**, 27 Mart 1940, s.5.

11 Katıldığı toplantılar ve içerikleri için bk. **BOA**, BEO. 21. 1570. 001-003., **BOA**, Hariciye Nezareti İstanbul Murahhaslığı (HR. İM.) 20. 24. 001., **BOA**, Yıldız Sadaret Resmi Maruzat Evrakı (Y.A.RES.) 99. 53. 001-003., **BOA**, Meclis-i Vükela Mazbataları (MV.) 163/41.

yönetiminin bu konularda çeşitli önlemler alması ve girişimlerde bulunması için yol göstermeye çalışmışlardır. Bu kapsamda çalışmamız, dönemin önde gelen doktorlarından olan Besim Ömer'in evlilik, hastalık, ırk ıslahı gibi konular üzerinden onun görüşlerini ve bu görüşlerinin dönemi açısından ne ifade ettiğini sorgulamayı ve günümüz bakış açısında nereye oturduğunu açıklayarak devrinin diğer yazarlarının benzer konulardaki görüşleri ile karşılaştırılmasını ve günün genel yöneliminin ortaya konulmasını amaçlamaktadır. Bunun yanı sıra Besim Ömer'in bazı görüşlerinin günümüz bilimsel bakış açısıyla ifade ettiği geçerlilik de tartışılarak söylemlerinin zamanının ötesine geçip geçmediğinin ortaya konulması hedeflenmekte böylece ilgili eserin Türk tıp tarihi ve Cumhuriyet tarihi alan yazınına kazandırılması amaçlanmaktadır.

İlgili dönemde hem Osmanlı coğrafyasını hem de Avrupa'yı etkileyen bulaşıcı hastalıklara dair hem Türkçede hem de Batı dillerinde oldukça geniş bir literatür bulunmaktadır. Konumuz kapsamında *Değerlendirme ve Sonuç* bölümünde bu hastalıkların tamamına ve ilgili dönem literatürüne yer verilmemiş, okuyucunun ilgisini muhafaza etmek ve konu bütünlüğünü sağlayarak incelenen eser kapsamını aşmamak amacıyla daha geniş bilgi edinmek isteyen okuyucuya yönelik dipnotlarda ilgili Türkçe literatürden örnekler verilmekle yetinilmiştir. Aynı usul diğer konu başlıklarında da takip edilerek konu bütünlüğünün muhafazası hususuna riayet edilmiştir.

Besim Ömer, *Fen ve İzdivac Evlenebilecekler ve Evlenemeyecekler* isimli eserini harf devrimi öncesinde kaleme almış olması nedeniyle orijinal yazımı Osmanlı Türkçesi şeklindedir. İlgili eserin Latin alfabesine çeviri yazısı yapılmış ve sonrasında metin sadeleştirilerek günümüz Türkçesine uygun bir şekilde özet hâline getirilmiştir. Eserin kapsamlı olması ve tüm içeriğinin birebir verilmesinin mümkün olmaması nedeniyle söz konusu özette, günün şartları doğrultusunda evliliğe ve hastalığa bakış açısının daha net ifade edildiği düşünülen bilgilere ağırlık verilmiştir. İlgili metin *Fen ve İzdivac Evlenebilecekler ve Evlenemeyecekler* başlığı altında eserde geçen bilgiler doğrultusunda kaleme alınmıştır. Bu bölümde akıcılığı korumak ve özet metnin tam metinde ifade edilen görüşlere uygunluğundan ödün vermemek amacıyla eser metninin bazı bölümleri doğrudan Besim Ömer'in ağzından aktarılırken bazı bölümleri tarafımızdan onun görüşleri doğrultusunda kısaltılıp aktarılmıştır. Dönem Türkçesinde kullanılan ancak günümüzde kullanılmayan kavramlar okuyucunun konuyu daha sağlıklı anlayabilmesi amacıyla dipnotlarda sözlükler aracılığıyla açıklanmıştır.

Fen ve İzdivac Evlenebilecekler ve Evlenemeyecekler başlığı altında değinilen ve eserin bütününde adı konmaksızın vurgulanan söylemler ile özette sınırlama yapılması gerekçesi ile ayrıntılı olarak değinilemeyen hususlara da *Değerlendirme ve Sonuç* bölümünde yer verilmiştir. Böylece Besim Ömer'in görüşleri özette yer alan bilgilerle sınırlanmadan daha geniş bir perspektiften ele alınmaya çalışılmıştır.

I. Fen ve İzdivac Evlenebilecekler Evlenemeyecekler

Besim Ömer Akalın'ın "Fen ve İzdivac Evlenebilecekler Evlenemeyecekler" isimli eseri, İstanbul'da basılmıştır. Basım tarihi kısmına 1340-1344 yılları yazılmıştır. Basımını *Yeni Matbaa* gerçekleştirmiştir. Toplam 95 sayfadan oluşmaktadır. İlk 4 sayfa dış kapak, iç kapak ve *Nüfus Siyasetinden* başlığı altında Besim Ömer'in kaleme aldığı dört çalışmasının ismi sıralanmıştır. 5. sayfadan itibaren içerik bölümü başlamaktadır. Sırasıyla bölümler ve başlıkları şu şekildedir: *Medhal*, *İzdivac ve Kefâet*, *İzdivac ve Yaş*, *Tedkik-i Ahvali Sıhhiye*, *Akraba Arasında İzdivac*, *İzdivac ve Yaşca Nisbet*, *İzdivac ve Bazı Evsaf*, *Bel Soğukluğu ve İzdivac*, *Frengi ve İzdivac*, *Verem ve İzdivac*, *Veraset-i Asabiye*, *Dâ'-i Küul ve İzdivac*, *İzdivac ve Bazı Emraz-ı ve Sû Teşkilat*, *Zürriyetden İskat*, *Ân-ı Habl*, *İzdivac ve Çocuk*, *Aile Tabibi*, *Sırr-ı Sanat ve Mesele-i İzdivac*, *Hülasa-i Kelam ve Netice*, *Netice*.

Konu kapsamında eser içeriği, çalışmanın alt başlıklarına uygun olarak aşağıda özetlenmiştir.

I.1. Medhal

Eserin Medhal (Giriş) bölümünde, ailenin önemi vurgulanarak evliliğin ailenin esası olduğu üzerinde durulmuştur. İlgili bölüme göre: Bütün dinler, felsefe ve felsefeciler de evliliğin gerekliliği ve önemini belirtmektedir. İzdivaç, insan tabiatının bir gerekliliği hâlini almakta, ırk ve neslin devam etmesi için oldukça önemli bir vazife üstlenmektedir. Evlilik, dinin, bilimin ve devletin himayesinde gerçekleşmektedir. Bilimin, evlilik sürecinde cehalet ve menfaat nedeniyle karıştırılmış olan kötü şeyleri ortadan kaldırması gerekmektedir. Bu amaçla bilim, evlilik konusunda tetkikler yapmakta, ihtiyaca göre yeni usuller ve kanun önerileri dile getirmektedir.

Evlilik müessesinin oluşturulması için belli şartların olması ve her isteyenin istediği şartlarda evlilik gerçekleştirmemesi ve bu konuda bir heyetin çeşitli tedbirler alması gerekmektedir. Gelecek nesillerin sıhhi ve ilmî açıdan

iyileştirilmesi evlilik aşamasındaki şartlar ve usullerin uygulanmasına bağlıdır. Evlilikte en önemli şey çocuktur. Onun sağlıklı olması önceliklidir. Bu amaçtan uzaklaşıldıkça evliliklerde büyük sorunlar meydana gelmeye başlamaktadır. İlgili durum sadece şahısları değil aynı zamanda bütün toplumu ilgilendiren problemlerin ortaya çıkmasına da neden olmaktadır.

Bilim, ileride yükselerek ahlaki vazifelerde büyük amaçların gerçekleştirilebilmesi için esasları belirlemeye başlayacaktır. Evlilik, bilim açısından kutsal ve yüksek bir müessese olarak değerlendirilmektedir.

Besim Ömer, risalede bahsedeceği konunun karışık olduğunu ancak söylenmesi gereken şeyleri dile getireceğini ve gerçekleri zor da olsa beyan edeceğini ifade etmiştir. Böylece acı ve vefat gibi kötü durumların önüne geçilebileceğini, aile ve ırkın muhafaza edilebileceğini vurgulamıştır. Bu risale ile ilk olarak aydınlara ve hekimlere seslenmektedir. Halkı henüz bu çerçevenin dışında tutmaktadır. Çünkü henüz halkın, meselenin önemini kavrayabilecek durumda olmadığını düşünmektedir. Tıp ilminin alanına giren konuların irfan sahibi olan kişilerle münakaşasının daha doğru olacağını düşünmektedir. Bazı hastalıklarda evliliğe izin verilmemesi, bulaşıcı hastalıklarda cezai yaptırım uygulanması, evlilik öncesinde tıbbi bir muayene konusunda ahlaki ya da kanuni bir zorunluluk getirilmesi gibi konuların tartışılması gerektiğini ifade etmiştir.

I.2. İzdivac ve Kefâet

Giriş bölümün ardından "İzdivac ve Kefâet" bölümü gelmektedir[12]. Besim Ömer'e göre: Evlilik birçok kötü durumun önlenmesini sağlamakta, intihar girişimi ve cinayet gibi olayları azaltmaktadır. Ölüm oranları kadınlarda erkeklere oranla daha azdır. Çünkü kadınlar evliliğe erkeklerden daha muhtaç ve isteklidirler. Örneğin, 100 evli kadın ölümüne karşılık 141 bekar kadın ölümü görülmektedir. Ancak 16-17 yaşından önce evlendirilen kadınlarda ölüm oranı daha yüksektir. Bilim, evlilikte uygunluğu (kefâet) daha geniş bir çerçeveden ele almak istemektedir. Asil ve temiz bir soydan gelmek, manevi ve ahlaki değerlere sahip olmak yeterli görülmemelidir. Sadece ailelerin özellikleri değil, evlenecek olan kişilerin sağlık durumlarını kontrol etmek,

12 Kefâet kelimesi bir fıkıh terimidir ve evlenecek eşler arasında dini, ekonomik ve sosyal konum gibi belirli konularda denklik olmasını ifade eder. Hamza Aktan, "Kefâet", **TDV İslam Ansiklopedisi**, 25. Cilt, Ankara 2022, s.166.

evliliğin aileye ve ırka etkisini dikkate almak, insanlığın ilerlemesine katkı sağlamak da gerekmektedir. Bilim, hayvanların çiftleşmesinde seçim usulüyle ırkı ıslah ettiği gibi evlilikte de sağlık durumlarını tetkik ile gelecek nesillerin iyileşmesini temin için çalışmaktadır.

I.3. İzdivac ve Yaş

"İzdivac ve Yaş" bölümünde evlilikten beklenilen iyi neticelerin sağlanabilmesi için erkek ve kadının yaş açısından da uygun olması gerektiği belirtilmiştir. Buna göre: Evlenecek olanlar, hem kadın hem de erkek açısından, yaşı ne çok büyük ne de çok küçük olmalıdır. Ancak genç evlenmek ihtiyarken evlenmekten daha az zararlıdır. Evlenecek erkeklerin ne zaman "erkek" kadınların da ne zaman "kadın" olacağı da evlilikte önemli hususlardandır. Evlilik zamanının iyi hesaplanamaması büyük zararlara neden olmaktadır. Henüz bir çocuğun bedeni tam işlevini yerine getirmiyorken bir de rahimde büyüyen bir çocuğun hacmini eklemek onu açıkça mahvetmek anlamına gelmektedir. Erken yaşta evlilik sonucu doğan çocuklar cılız, kansız, soluk görünümlü ve dayanıksızdırlar.

İhtiyar kimselerin evliliğinden doğan çocuklar ise kuvvetsiz olmaktadır. Kadının ihtiyarlıkta doğuracağı çocuk kuru ve cılız olmaktadır. Erkek ya da kız 18-19 yaşını geçmeden evlenmemelidir. Vakitsiz evlilik sonucu doğan çocuk da vakitsiz olmaktadır. Besim Ömer, burada "tohum" benzetmesi yaparak tohumun kemale erdikten sonra meyvesinin leziz olacağını ifade etmiştir.

Besim Ömer'e göre kızlarda evlenmek için en uygun yaş 20-25 arasında olmalıdır. Daha erken ve 30 yaşından sonra evlenen kadınlarda hamilelik daha zorlu olmaktadır. Bu nedenle kızlar 20, erkekler ise 25 yaşında olmalıdır.

Çok erken yaşlarda yaptırılan evlilikler, örneğin kızların 9, erkeklerin 12 yaşında evlendirilmeleri bilime, sağlığa ve ahlaka aykırıdır. Bu tür evlilikler sağlığa karşı adeta bir cinayettir. Henüz 9-12 yaş aralığında olan bir kızın 20-30 yaşlarında bir erkekle evlendirilmesi facialara sebebiyet vermektedir. Buluğa ermek ile evlenme kabiliyeti kazanıldığını düşünmek yanlıştır. Buluğa eren bir kadının hemen hamile kalması oldukça tehlikelidir. Dolayısıyla çocukların buluğa erdiği ve evlendirilebileceği düşüncesi bizde zannedildiği gibi kızlarda 9, erkeklerde 12 değildir. Bilim insanları Avrupa kanunlarındaki evlenme yaşını bile uygun bulmamaktadır. Belirlenen yaşlara iki üç yaş daha eklenmesi gerekmektedir.

I.4. Tetkik-i Ahvali Sıhhiye

"Tetkik-i Ahvali Sıhhiye" ismini taşıyan bölüm, evlenen kişilerin sağlık durumlarını konu edinmektedir. Buna göre: Evlilik sürecinde birçok kişinin bilmediği ya da bilip de kabul etmek istemediği en önemli hususlardan birisi de evlenilen kişinin sağlık durumunun ne olduğudur. Bu konuda bilgi edinmek amacıyla yetkin bir hekimin bilgisine müracaat eden kişi sayısı oldukça azdır. Bunun nedeni cehalet ve gaflettir. Artık bu konudaki cehalet ortadan kaldırılmalı ve bilimin müdahalesi kabul edilmelidir. Herkes hekimin fikirlerinden istifade etmeli ve şahısların sıhhi durumları tam olarak ortaya konulmalıdır. Artık kadınlarda geniş kalça, boy, pos ve erkekte geniş omuz ya da pazı aranmamaktadır. Bu nedenle gittikçe çirkin ve kısır bir nesil meydana gelmekte, kadınlar erkekleşmekte, kalçaları daralmakta ve esas vazifesi olan doğurma ve anne olma eyleminden uzaklaşmaktadır. Söz konusu durumlardan dolayı insanlığın faydasını düşünen kişiler evlenme konusunda yetkin bir hekimin müdahalesinin gerekliliğini kabul etmelidir.

I.5. Akraba Arasında İzdivac

"Akraba Arasında İzdivac" başlığı altında evlilik ve akrabalık ilişkisine dair bilgilendirme yapılmıştır. Buna göre: Din ve kanunlar akraba arasındaki evlilikleri sınırlamıştır. Bilim ise bu tür evlilikleri kabul etmemekte ve kınamaktadır. Birçok istatistik bu tür evliliklerin neticesinde ortaya çıkan (zihinsel sorunlar, sara gibi) olumsuz durumları göstermektedir. Akraba arasında gerçekleşen evlilikler şaibeli durumların aktarılmasına neden olabilmektedir. Bu tür bir evliliğe girişilmesi durumunda hekimler şahısları muayene etmeli ve şüpheli hastalıklar açısından aynı evde ya da aynı mahalde yaşayan ilgili şahısların evlenmesi aleyhinde beyanda bulunmalıdır. Çünkü mevcut şartlar dikkate alındığında ırk ve gelecek nesiller zarar görecektir.

I.6. İzdivac ve Yaşca Nisbet

"İzdivac ve Yaşca Nisbet" başlığı altında, evlenecek olan kişilerin yaş uyumu konusu gündeme getirilmektedir. Buna göre: Kadının, erkeğe nispetle genç olması neslin daha sağlam olmasını sağlayacağı, sıkıntılara tahammül seviyesini artıracağı önceden beri bilinmektedir. Güneyde bulunan ülkelerde kızlar çok çabuk soldukları için bir iki sene daha önce evlenebilseler de erken yaşta anne olmalarını kabul etmek makul değildir. Ancak Japonya gibi ülkelerde 12 yaşında anne olanların mevcut olduğuna da vurgu yapan Besim Ömer, genç bir erkeğin yaşlı bir kadın ile evlenmesinin de zararlı

olduğunu ancak bu gibi olayların oldukça nadir olmasının halk nazarında da bu zararın görülmesinden kaynaklı olduğunu beyan etmiştir. Sağlık açısından, evlenenlerin her üç senede bir çocuk yetiştirmesi gerekmektedir. Bu durum hem kadının sağlığını korumasına hem de neslin kuvvetli olmasına yardımcı olacaktır. Besim Ömer, evlilik için uygun olan yaşları şu şekilde belirtmiştir: Kadın (Yaş) / Erkek (Yaş): 19/25, 22/28, 25/31, 28/35, 31/37.

I.7. İzdivac ve Bazı Evsaf

"İzdivac ve Bazı Evsaf" başlığı altında ilgili vasıflar/nitelikler iki maddede aktarılmıştır. Birinci maddede, evlenecek olan kişilerin birbirini sevmesi gerektiği üzerinde durularak ayrılacakları belli olan kişilerin evlendirilmesinin anlamsızlığı vurgulanmıştır. Sevgi, hem ailenin parçalanmasının önüne geçecek hem de nesli birçok şaibelerden kurtaracaktır. Diğer maddede, evlenecek kişilerin aile, memleket ve iklim gibi kanlarının, nesil ve ilişkilerinin de mümkün olduğu kadar birbirinden uzak olması gerektiği üzerinde durulmuştur. Yakın aile ve akraba arasındaki evliliğin hem maddi hem manevi zararları vardır. Bu evlilikten doğan çocuk bodur, kuvvetsiz, hasta, sağır, dilsiz olabilir ve ömrü de kısa olur. Dolayısıyla evlilikte akraba dışına çıkılmalıdır. Ebeveynlerin yaşam şartları birbirine ne kadar az benzerse çocuk da o derece kuvvetli, gürbüz ve sağlam olacaktır. Avrupa'da tutulan istatistiklere göre birbirine yakın memleketlerin ahalisi arasında gerçekleşen evlilikler daha verimli olmaktadır. Bu sayede ırk ve nesilde değişim gerçekleşmektedir.

I.8. Bel Soğukluğu ve İzdivac

"Bel Soğukluğu ve İzdivac" başlığı altında bulaşıcı hastalıkların etkileri konusuna giriş yapılmıştır. Besim Ömer'e göre: Er geç hemen hemen her erkek bel soğukluğuna yakalanmakta ve bunu ailelerine taşımaktadırlar. Bu hastalık fakir ve zengin ayırt etmeksizin birçok genç erkekte bulunmaktadır. Hastalık erkekler için büyük ve tehlikeli olmasa da ızdırap içinde kıvrandırmakta erkeklik iktidarlarını yok etmektedir. Kadınlar için ise oldukça kötü bir netice ortaya koymaktadır. Çok defa kadınlar ilk hamileliklerinden sonra birçok hastalık nedeniyle yatağa düşmekte ve bütün günlerini burada geçirmek zorunda kalmaktadırlar. Hatta ilgili hastalık ölüme de neden olmaktadır. Bel soğukluğu herkes tarafından önemsiz bir hastalık gibi görünse de görüldüğü üzere kadın üzerinde hayati etkileri olmaktadır.

Merhamet ve ahlak gibi düşüncelerle, bel soğukluğuna yakalanan bir kişi tamamen iyileşmeden evlenmemeli ve gelecek nesilleri hastalığa uğratmamak

için vakit kaybetmeden tedavi olmalıdır. Ancak bazı kişilerin servet ve mevki sahibi olmak amacıyla evlilikte acele ettikleri ve hekimin görüşlerine itibar etmedikleri de bilinmektedir. Hekim görüşünü ve ısrarını dikkate almayarak evlenen ve karısına bel soğukluğu hastalığını bulaştıran kişinin bu hareketi boşanmaya sebebiyet vermektedir. Sağlığın bozulması aynı zamanda boşanmanın yanı sıra tazminat meselesine de neden olabilmektedir. Bu hastalık, erkeği de kadını da nihayetinde kısır bırakabilmektedir. Netice olarak, evlilik öncesinde alınacak tedbir tarafların muayene edilmesi ve sağlık belgesi verilmesidir.

I.9. Frengi ve İzdivac

"Frengi ve İzdivac" başlığı altında Besim Ömer, frengi hastalığının bir ırk hastalığı olduğunu vurgulayarak nesilden nesile aktarıldığını ifade etmektedir. Onun görüşlerine göre: Kalıtımsal hastalık en tehlikeli olanıdır. Erkekler hastalığı eşine aktardığını bildiği hâlde şüphe uyandırmamak amacıyla onu tedavi ettirmemektedir. Bu şekilde geçen frengi hastalığının, kadının hastalıktan haberdar olmadığı, erkeğin de yaptığı şeyi meydana çıkarmamak amacıyla tedavi teklifinde bulunmadığı gerekçesi ile hastalık tehlikeli bir hâl almaktadır. Hamile kalan fakat çocuğu düşüren ya da ölü çocuk doğuran kadınların eşlerinin bu durumdan sorumlu olduğu bilinmektedir.

Frengili anne-babadan doğan çocukta hastalık erken veya geç ortaya çıkabilir, tehlikeli ya da tehlikesiz olabilir, çocuk frengili olmayabilir ancak doğumundan bir süre sonra normal şekilde vefat edebilir ya da yaşayabilir ve frengi hastalığına sahip olarak değerlendirilmez ancak frengi ile bağlantısı bulunmayan bir hastalığa yakalanabilir. Esasta bu hastalık frengi ile bağlantılı görünmese de özünde onunla ilgili olarak ortaya çıkmaktadır. Bazen çocuk hiçbir hastalık belirtisi göstermemesine rağmen doğumundan bir süre sonra sönüp gitmektedir.

Hastalığın neticelerine vakıf olan bir hekimin frengi hastalığına sahip kişilerin evliliği meselesinde vazifesi hem ağır hem de hassastır. Tedavi ve mühlet sonrasında hekim evliliğe izin verebilir ya da vermeyebilir.

I.10. Verem ve İzdivac

"Verem ve İzdivac" konusuna bakıldığında, verem hastalığından şüphelenen, bu hastalığa yakalanmış, hastalığı atlatmış ya da atlattığını zanneden kişilerin evliliği ve doğacak çocukları hakkında verilecek kararın zor, ağır ve acıklı

olduğunu belirten Besim Ömer, hekimlerin bu tür izdivaçlara engel olmalarının bir zorunluluk olduğunu belirtmektedir. Bu doğrultuda eğer verem hastalığı kesin ise evliliğe izin verilmemeli, evlilik sonrası verem ortaya çıkarsa çocuk yapılmamalıdır. Yani veremli evlenmemeli, evli ise çocuk yapmamalı, çocuğu olmuşsa emzirmemelidir. Veremli çocuklarının mürüvvetini görmek isteği ile hasta çocuklarını evlendiren aileler zannedildiğinden daha fazladır. Veremli ebeveyn çocuklarını sevmekten ve öpmekten vazgeçmeli, dünyaya çocuk getirerek yaptıkları hatanın bedelini çocuklarından uzak kalarak ödemelidir.

I.11. Veraset-i Asabiye

"Veraset-i Asabiye" başlığında geçen "Asabiye" kelimesi sinir, sinirlilik gibi anlaşılmakla birlikte Besim Ömer'in konu içeriğinde bu kelime ile asıl kastettiği şey zekâ problemi ve akıl noksanlığıdır. Besim Ömer, ilgili hastalığın ister sonradan olsun isterse genetik olarak aktarılmış olsun evlilik müessesesine karşı olduğunu belirterek hastalığın durumunu sadece hekimlerin tespit etmesi gerektiğini belirtmektedir. Ruhi hastalığa sahip olup bir süre şifahanede kalan kişinin iyileştiği hem kendisi hem de çevresi tarafından düşünülebilir. Ancak durum böyle değildir. Bu kişi şifahaneden çıktıktan sonra evlenir ancak hastalığı tekrar ortaya çıkar. Fakat bu sefer hastalık geçici olmayıp kalıcıdır. Hastanın durumunda görülen geçici iyileşme başlangıç aşamasından bir süreçtir. Söz konusu dönemde kişi evlendi ve bir veya daha fazla çocuğu oldu ise bu durum hem kadın hem aile hem de ırk için büyük bir felaketten ibarettir. Bu tür hastalıkların kötü neticeleri olduğunu ifade eden Besim Ömer, irsî olarak aktarımın da gerçekleşebileceğinden hareketle ırkın korunması gerektiği üzerinde durmaktadır. Bu nedenle hekimler şahıs ya da aile yerine mümkün mertebe ırk ve insanlığa zarar verecek olan bu tür şeylerin gerçekleşmesine engel olmalıdırlar.

Histeri hastalığına sahip bir kız için evlilik bazen zararlı bazen de faydalı olabilmektedir. Böyle bir kadının kocası aşık ve fedakâr olmalıdır. Bu erkek hem sadık hem de dikkati eşinin üzerinde olursa sinir sorunları yaşayan eşini idare edebilir. Erkek, eşinin fikirlerine müdahale ederek huzurlu, rahat bir yön vermelidir.

Guşa (Guatr) hastalığına sahip olan kadınların evlenmesi konusuna olumlu yaklaşan Besim Ömer, bu hastalığa sahip kadınların evlendikten sonra hastalığın derecesinin azaldığının defalarca görüldüğünü belirtmektedir.

Saralıların evlenmesi konusunda ise olumlu değildir. Eşlerden birisinin bu hastalığa sahip olmasının aileyi sarsacağını belirten Besim Ömer, bu kişilerin

sinirlilik ve şiddete daha meyilli olmalarının aile içerisinde kötü sonuçlara yol açabileceğini dile getirmektedir.

I.12. Dâ'-i Küul ve İzdivac

"Dâ'-i Küul ve İzdivac" başlığı altında "alkoliklik" hâli ele alınmaktadır[13]. Besim Ömer'in değerlendirmesine göre alkoliklik, mevcut asrın kara bir lekesidir. En şiddetli bulaşıcı hastalıklardan, en kanlı savaşlardan daha kötü bir beladır. Alkolikler çoğunlukla kendisine ve etrafındakilere zararlı kişilerdir. Eşlerden birinin alkolik olması kısa bir sürede o ailenin yıkılması anlamına gelmektedir. Alkolik insanlarda ahlak ve maneviyat tamamıyla altüst olmuş, namus ve şeref hissi yok olmuş, insani ilişkilerden eser kalmamıştır.

Alkoliklerin, alkole karşı koyamayan evlat yetiştireceğini dile getiren Besim Ömer, yine alkolün çoğunlukla tüm sinir sistemini etkilediğini, bir alkolikten doğacak çocukların ise büyürken uzuvlarının farklılaşacağını ve çocukların alkolün etkisinde bulunacağını vurgulamıştır. Ayrıca alkoliklik de frengi ve verem hastalıklarında olduğu gibi çocukları öldürmektedir. Olgunlaşma, büyüme sorunları, zayıf akıllı ve ahlaklı olmak, hissizlik ve idraksizlik, akli ve ruhi problemler de alkol hastalığının genetik etkilerindendir. Söz konusu etkiler genetik olarak da çocuklara aktarılmaktadır.

Dolayısıyla Besim Ömer, vahim bir şekilde alkol bağımlılığı olanların evlenmelerine ve çocuk yapmalarına engel olunup olunamayacağını sorarak alkolikleri ikna etmenin zor olduğunu ancak bu konuda mücadele edilmesi gerektiğini dile getirmektedir.

I.13. İzdivac ve Bazı Emraz-ı ve Sû Teşkilat

"İzdivac ve Bazı Emraz-ı ve Sû Teşkilat" başlığı ile Besim Ömer, bazı hastalıkların (aşağıda belirtilenler) izdivaç ile olan ilişkisine değinmektedir. Bunlardan ilki kalp hastalığıdır. Besim Ömer'e göre kalp hastalığında evliliğin kabul edilebilir olup olmadığı ancak uzman bir hekim tarafından belirlenebilecektir. Hastalığın ileri bir dereceye varmadığı durumda bu gibi kişilerin evlenmesine müsaade edilmesinde bir sorun görülmeyecektir.

13 "Dâ'-i" (داء) kelimesi anlam olarak "hastalık, maraz, emrazı muhtelifeye münasebeti olan" anlamlarına gelmektedir. Şemseddin Sami, **Kamus-ı Türki**, İkdam Matbaası, Dersaadet 1317, s.596. "Küul" kelimesi de "ispirto, alkol" anlamında kullanılmaktadır. Mehmed Salahi, **Kamus-ı Osmani**, Kısm-ı Rabi, İstanbul 1322, s.284. Bu iki kelimenin birlikte kullanılması da alkol hastalığı ya da alkolik olma anlamında kullanılmaktadır.

Kadınlar bazen karaciğerlerinden de çeşitli sorunlar yaşayabilirler. Bu durum hamilelik esnasında ciğer ağrıları, havale nöbetleri şeklinde ortaya çıkabilir ve Besim Ömer'e göre böyle durumda olanların evliliğine müsaade etmemek eleştirilecek bir husus değildir. Diyabet, nıkris, kronik romatizma gibi hastalıklar ve hamilelikten sonra başlayıp ilerleyen hastalıklar evliliğe engeldir.

Bir kadın için evlilikten maksadın çocuk yetiştirmek yani hamile kalmak olduğunu ifade eden Besim Ömer, kadının üreme organı sorunu olması ve doğum yapmaya uygun olmaması durumunda bu kişilerin evliliğe yönlendirilmemesinin daha iyi olduğunu belirtmekte ve bu konuda kararın uzman bir hekim tarafından verilmesi gerektiği üzerinde durmaktadır.

Rahmi olmayan ve bu nedenle kısırlığa mahkûm olan kızların ve hiç adet görmeyen kızların evliliğine müsaade edilmemesi gerekmektedir. Çünkü hiçbir ürün vermeyecek olan bir evliliğin yapılmaması daha uygun olacaktır. Ancak bir evlilikte yalnızca gebeliğin mümkün olması yeterli olmayıp çocuğun sağlam bir şekilde dünyaya gelmesi de gerekmektedir. Bu açıdan evlenecek olan kadının doğumu gerçekleştirebilecek durumda olması yani çocuğun doğumda çıkabileceği yeterli alanın sağlanabiliyor olması zorunludur. Çocuğun doğumunu sağlayacak olan kemik genişliği 6 santimetreden az olan kadınların evliliğine izin verilmemelidir. Çünkü bu gibi kadınların hamile kalması durumunda çocuğu almak için karınlarını yarmak gerekmektedir. Bu durum da kadını riske atmaktadır. İlgili kemik genişliği 6-9 santimetre olan kadınların evlenmesine müsaade edilebilirse de eğer hamile kalırlarsa çocuğun ameliyatsız alınamayacağı bilinmelidir. Genişliğin 9 santimetre olduğu kişilerde ise evlilik mümkündür ancak doğum güç bir şekilde gerçekleşebilir ve ameliyata gerek duyulabilir.

I.14. Zürriyetden İskat

"Zürriyetden İskat" başlığına altında kısırlaştırma ile ilgili konular ele alınmaktadır[14]. Besim Ömer'e göre ırkı adeta vücutlarıyla pisleten sakat ve

14 Zürriyet, kelime anlamı olarak "döl", "çocuk" anlamlarına gelmektedir. **TDK Online Sözlüğü,** https://sozluk.gov.tr; İskât kelimesi ise "sükut", "düşürme", "aşağı atma" gibi anlamlara gelmektedir. Şemseddin Sami, **a.g.e.**, s.110. İlgili başlık ile Besim Ömer'in anlatmak istediği "çocuk düşürme" ya da "kısırlaştırma" şeklinde algılanabilir. Besim Ömer, ilgili tabiri "Türk Çocuğunu Nasıl Yaşatmalı? I" isimli eserinde kısırlaştırmanın "kanuni tabiri" olarak zikretmiştir. İnci Hot, **a.g.e.**, s.57-58.

malulleri yok etmekten ziyade zararlı nesillerin gelmesine neden olacak ve zararlarını nesilden nesile aktaracak kişilerin evliliklerine izin verilmemesi ve zürriyetten iskat edilmesi daha doğru bir seçenektir.

Besim Ömer'e göre ırkın sıhhat ve selametini sağlamak millî bir zorunluluk hâline gelmiştir. Bu zorunluluk aynı zamanda genel tabiat ve insanlık adına da bir vazifedir. Saralıların çocuk ve torunlarında görülen aynı hastalık, akıl zayıflığı ve ahmaklık gibi hastalıklar dikkate alındığında soysuz bir nesil meydana getirmek yerine soyun iyileştirilmesine çalışmak elbette daha hayırlıdır. Böyle insanlardan gelecek soyu bozuklara mâni olmak bir vazifedir. Yine bir mecnundan asil bir nesil gelmesini beklemek yerine onu zürriyetten iskat etmek adeta bir farzdır.

Besim Ömer, soysuz bir çocuğun lazım olmadığını ve çürük bir temel istemediklerini vurgulamıştır. Ona göre hiç kimsenin nesli geriletmeye hakkı yoktur. Evlilik artık nesil ve ırkın menfaatini gözetmelidir. Evlilikte bilim; ırkın, milletin ve kadının himaye edilmesini sağlamaktadır.

I.15. Ân-ı Habl

"Ân-ı Habl" başlığı altında hamile kalma sürecinden bahsedilmektedir[15]. Besim Ömer'in ilgili konudaki görüşleri şu şekildedir: Hekimler, hamile kalmak için en iyi ve uygun zamanı ve çocuğun sağlığına ve hayatına ait gerekli bilgiyi eşe bildirerek karşılıklı bir şekilde aileyi himaye eder. Hamile kalmada en uygun zamanı belirlemek için ebeveynin en güçlü ve kuvvetli oldukları zamanı seçmeleri gerekmektedir. Eflatun'dan alıntı yapan Besim Ömer, onun, cinsi münasebette bulunmak için en uygun zaman olarak bedenin dayanıklılığının en yüksek olduğu zamanın seçilmesi gerektiği görüşüne katılmaktadır. Kendisi de nesil ve ırkın korunmasından hareketle en uygun zamanı kocanın en kuvvetli ve kudretli olduğu zaman olarak değerlendirmiştir.

I.16. İzdivac ve Çocuk

"İzdivac ve Çocuk" başlığı altında çocuk sayısı ve annenin durumu konularına değinen Besim Ömer, hamile bırakmaya ve üremeye istenildiği gibi

15 "Habl" kelimesi "gebelik" anlamına gelmektedir. İlgili anlam dışında "ip, urgan" gibi anlamlara da geldiği bilinmekle birlikte (Şemseddin Sami, **a.g.e.**, s.540.) Besim Ömer, "gebelik", "hamilelik" anlamında kullanmıştır. "An" kelimesi ise zamansal olarak kullanılmaktadır. Bu durumda Besim Ömer'in bu başlık ile kastettiği "gebelik anı", "hamile kalma zamanı" gibi düşünülebilmektedir.

devam edilemeyeceğini, sağlık şartlarını dikkate alarak buna bir belirleme yapılabileceğini belirtmektedir. "Bir ailenin kaç çocuğu olursa yeterlidir?" sorusu ile bu konudaki fikirlerini aktaran Besim Ömer'e göre kadın istediği ve gücü yettiği sürece doğurabilir düşüncesi sağlıklı ve kesin değildir. Bir düzine üst üste doğan çocukların uzuvlarında sorunlar olabilmekte ve kuvvetli bir bünyeye sahip olamayabilmektedirler. Ayrıca maddi ve manevi terbiye vermekte kusur edilebilmektedir. Dolayısıyla hamile kalma ve üremede ileri giderek aşırıya kaçma hem şahıslar hem de cemiyet için zararlıdır.

Besim Ömer'e göre sağlık şartları bir ailenin 3-5'ten fazla çocuk yetiştirmesine izin vermemektedir. Çünkü kadının üreme organı ancak üç senede bir çocuk yetiştirmeye uygundur. Bu durumda evlenen kadın ve erkek yaşları 19/25 olursa 22/28, 25/31, 28/34, 31/37 yaşlarına denk gelecek şekilde beş tane sağlam, kuvvetli ve hayatın zorluklarına dayanıklı çocuk yetiştirebilirler.

I.17. Aile Tabibi

"Aile Tabibi" başlığı altında Besim Ömer, aile hekimlerinin sayısının gittikçe azaldığını ifade etmekle birlikte evlenecek kişilerin ve ailelerinin sağlık durumlarını bilecek olanların aile hekimleri olduğunu vurgulamaktadır. Ona göre şaibeli durumlarda evliliğe dair fikrini belirtecek olanlar yine aile hekimleridir.

I.18. Sırr-ı Sanat ve Mesele-i İzdivac

"Sırr-ı Sanat ve Mesele-i İzdivac" başlığı altında Besim Ömer, hastalıkta sır saklama nedeniyle ortaya çıkabilecek sorunlara değinmektedir. Besim Ömer'e göre, sır saklama yüzünden evlilik aşamasındaki taraflardan birinde bulunan rahatsızlığın gizli kalması ortaya kötü durumlar çıkarabilecektir. Bu sebeple evlilikte tıbbi muayene yapılması veya "sıhhat şahadetnamesi" alınması bazı aydınların aklına gelmiştir. Fakat sır saklanması nedeniyle tıbbi muayeneden ve sıhhat şahadetnamesinden beklenen fayda tamamen temin edilememektedir. Ancak askere alma süreci ile hayat sigortası yapıldığı esnada tıbbi muayenede sessiz kalınmamaktadır. Bulaşıcı hastalıkların ihbarı konusunda da kamunun genel menfaati dikkate alınarak sır saklama durumu ortadan kaldırılmaktadır. Evlilik gibi sadece iki şahsa ait olmayan geleceğe, millete, ırka ve hayata ait bir meselede tarafların tıbbi muayenesinin yapılması ve bir sıhhat şahadetnamesi verilmesi düşüncesi ise bu anlamda ileriye doğru atılacak en önemli medeni adımlardandır. Besim Ömer, Batı ülkelerinden Amerika ve Almanya örneklerini de vererek buralardaki uygulamalara değinmektedir.

Örneğin Amerika'da kadın kocasına, kocası da karısına şahitlik için davet edilebilmekte ve hekim de sır saklamadan tıbbi verileri paylaşmaktadır.

I.19. Hülasa-i Kelam ve Netice

"Hülasa-i Kelam ve Netice" kısmında Besim Ömer söylemek istediği hususların genel bir özetini yapmıştır. Ona göre mevcut ilerlemeler sayesinde şuursuzluk her geçen gün biraz daha hâkimiyetini ve etkisini kaybetmektedir. Önceden bu tesire boyun eğenler bir asırdan beri artık itaat edecek bir şey kalmadığını hissetmek ve görmektedirler. Bilmeyenler bilmediklerini öğrenmişlerdir. Bugün kadın ve erkek düşünüp muhakeme etmektedirler. Önceden yalnızca tabiata uygun olarak hareket etmekte ve itaat etmekteydiler. Doğum eskiden tabiaten gerçekleşmekteydi. Bugün ise doğumu sınırlama, nüfusun eksilmesi gibi şeylere neden olduğundan ülkenin mevcudunu ve geleceğini tehdit etmesi nedeniyle akıl ve idrakin etkisi altındadır.

Kalıtımsal hastalığa bağlı çok fazla ölüm ve acı olduğunu dile getiren Besim Ömer, bu hastalıkların birçok genci merhametsizce öldürdüğünü ve bu katliam karşısında çoğunlukla kayıtsız kalındığını ifade etmektedir. Ona göre, her insan ırkını temsil etmek istiyor ancak iyi temsil olunmadığından tabiat yine ırkın menfaati gereği çocuğu öldürüyor. Besim Ömer bu noktada söz konusu çocuğun hiç doğmamış olmasının daha iyi olup olmadığını sormaktadır.

Genç erkeklerin daima sağlıklı, hoş ve latif, mümtaz zengin bir kız ile evlenmek istediklerini belirten Besim Ömer, taraflar arasında önce sağlığın düşünülmesi, şaibeli ve kalıtımsal hastalıklardan yoksunluğun aranması gerektiğini dile getirmektedir. Ona göre servet ve para gibi maddi şeyler sonra gelmelidir. Bu anlamda daha ileri giderek çeyizin ortadan kaldırılmasını, bazı kanunların buna göre düzenlenmesini ve ilgili konudaki örf ve adetlerin terk edilmesini talep etmekte ve zaten kanunların/düzenin ve adetlerin zamana göre değişip değişmemesi gerektiğini sormaktadır. Bilimin mevcut cemiyet hayatında bir ihtilal yapıp yapmayacağını da sormakta ve bu ihtilali desteklemektedir.

Ona göre Bilim, eskisinden ve şimdikinden daha yeni, sağlam ve kuvvetli bir insan topluluğu meydana getirmek istemektedir. İster şahsi isterse ırki açıdan hayat ve ölüm hakkında kanun ve düzenlemeler yapılmalıdır ve bu anlamda bilgi ve ilerleme arttıkça başarılı olmak mümkündür.

Bilim, insanlığı iyileştirme amacını takip ederek sağlığa zararlı birçok adeti kaldırmakta, kanun ve nizamlarda değişiklik yapmaya çalışmaktadır. Aydınlar,

çok fakat cılız çocuktan ziyade sağlıklı ve kuvvetli çocuk yetiştirmenin daha faydalı olduğunu düşünmektedir.

Besim Ömer'e göre bugün bilim ilan etmektedir ki; bundan sonra bel soğukluğuna, yeni ve eski frengiye, yeni ve eski bir vereme, sara hastalığına, büyük sinir/ruh bozukluğuna hülasa kadın ve çocuğa geçebilen kötü bir hastalığa ve kalıtımsal şaibeli durumlara sahip olan hiç kimse hekimin fikrini almadan evlenmemelidir. Hasta ve sağlığı az çok sorunlu olan herkes zeki, ciddi ve namuslu bir hekime müracaat ederek eşine, çocuğuna ve kurmaya karar verdiği aileye bir kötülükte bulunmamak amacıyla evlenip evlenemeyeceğini sormalı buna göre evlenmeli veya evlenmemelidir. Bu itibarla Besim Ömer, evliliğin bilime uygun olarak devam ettirilmesini kutsal bir amaç olarak işaret etmektedir.

I.20. Netice

Son bölüm "Netice" ismini taşımaktadır. Besim Ömer ilgili bölümde, daha önce ifade ettiği bilgileri bir defa daha genel hatlarıyla vurgulamaktadır. Buna göre, insanlar askere alındıkları zaman ya da sigorta yaptırdıkları zamanlarda olduğu gibi evlilikten önce de ister bir kanun gereği isterse örf ve âdet gereği tıbbi bir muayeneden geçmeye mecbur olmalıdır. Hastalık ve sakatlıklara karşı her gün daha şiddetli bir şekilde karşı konulmalı, ilgili hususta mücadeleye girişilmeli ve bunlar azaltılmalıdır. Kadın, çocuk ve ırk bilinmeyen veya bilinen bulaşlara karşı korunmalıdır. Bulaşmalar sebebiyle suçluların cezalandırılması gerekmektedir.

Millî Meclise bir kanun teklif edilmesi gerektiğini de ifade eden Besim Ömer, bu kanunun şu şekilde olması gerektiğini belirtmektedir: Kadın ve erkeğe ve doğacak çocuğa geçebilecek olan kötü bir hastalığa sahip olanlar evlenemezler. İlgili kanun, kötü bir hastalığa sahip olan kişiyle evlenene, boşanma ve maddi tazminat hakkı da tanıyacaktır. Eşe verilecek evliliğe izin belgesi ile birlikte kazalar, belalar ve felaketlerin önemi ve sorumluluğuna dair yetkili bir bilim makamının onayladığı beyanını içeren resmi bir belge verilmesi gerekmektedir.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

İlgili eserde ifade edilen bilgilerin birçok açıdan değerlendirmesi yapılabilir. Genel manada sağlıklı nesiller yetiştirmenin öneminin vurgulandığı eser, ilk olarak "öjeni" kavramı açısından değerlendirilecektir.

Öjeni kavramı, nesil yetiştirme bilimi olarak ırk yetiştiriciliği anlamında kullanılmaktadır[16]. Bu kavram ile anlatılmak istenen hastalıklı, sakat ve hayatını sürdürmekten aciz ve zayıf olan insanların ve onlardan gelecek olan nesillerin devam etmesine izin verilmeyerek neslin genetik olarak iyileştirilmesidir. Mustafa Rahmi, öjeninin amacını ırkın korunması, çoğaltılması ve mükemmelleştirilmesi olarak göstermektedir[17]. Bu kavram pozitif ve negatif öjenizm olarak ayrılmakla birlikte pozitif öjenizm, istenilen "iyi" özelliklere sahip olan insan ve nesillerinin desteklenmesi, negatif öjenizm ise istenilmeyen özelliklere sahip olan insan ve nesillerinin yok edilmesi manasına gelmektedir[18].

Besim Ömer, ilgili kavramla paralel olmak üzere yazmış olduğu söz konusu eserinde sık sık düşüncelerini bu doğrultuda ifade etmiştir. Neslin iyileştirilmesi yani 1900'lü yılların başlarında dilimizde kullanıldığı şekliyle "ıslah-ı ırk" kavramı bazı çevrelerce kabul gören görüşlerdendir. Örneğin Hasan Tahsin, *Sebilürreşad Mecmuası*'nda yazdığı "Islah-ı Irk" isimli yazısında Müslümanların düşmüş olduğu "zilleti sıhhiye" durumunun kendisini ağlatacak hâle getirdiğini belirterek İngiltere'deki öjeni ile ilgili meselelerden bahsetmekte ve İngiltere'ye en faydalı işlerin bu kapsamda kurulan müesseselerde yapıldığını ifade etmektedir. İngiltere uygulamalarının bir ibret teşkil etmesini belirttikten sonra Osmanlıların frengiden dökülmesi karşısında nasıl hicapsız durduklarını sormaktadır[19]. 7 Kasım 1912'de yayımlanan ilgili makale Osmanlı coğrafyasında da aydınlar tarafından öjeni konusuna değinilmeye başlandığını göstermesi açısından önemlidir.

16 İnan Kalaycıoğulları, Batuhan Akgündüz, "Osmanlılardan Erken Cumhuriyet Dönemine Öjenizme Dair İlk Metinler", **ÇKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C 10, Özel Sayı, Aralık 2019, s.89.

17 Mustafa Rahmi, "Öjenik - Islahiyat İlminde Bazı Esaslar", **Fikirler**, C 1, S 18, 15 Mart 1928, s.9.

18 Kalaycıoğulları, a.g.m., s.89.

19 Hasan Tahsin, "Islah-ı Irk" **Sebilürreşad (Sırat-ı Müstakim)**, C 2-9, S 218, 25 Teşrinievvel 1328, s.188-190.

Mustafa Rahmi, "Öjenik - Islahiyat İlminde Bazı Esaslar" isimli makalesinde konuyu geniş bir biçimde ele alarak gençlerin öjeni üzerine düşünmesi ve bu konuda uğraş vermesini günün en önemli meselelerinden birisi olarak değerlendirmektedir. Ayrıca ilgili makalede Amerika başta olmak üzere Batılı ülkelerde öjeni konusuna önem verilmeye başlandığı, Amerika'nın bu konuda laboratuvar kurarak bilimsel çalışmalar yaptığı ve ayrıca halkı da bilgilendirmek için öjenik müesseseleri oluşturduğunu belirtmekte ve ülkemiz ilim adamlarının bu tecrübelerden yararlanması gerektiği üzerinde durmaktadır. Ülkede bu konuda yeterince yayın yapılmamasının gerekçesi olarak da dil engelini göstermektedir. Ona göre ilgili konudaki yayınların çoğunun İngilizce olması ve Fransızcada yeterince yazı bulunmaması ülkemiz ilim insanlarının bu konuya yeterince değinmesini engellemektedir[20]. Bahsi geçen konuda ilerleyen yıllarda daha çok yayın yapıldığı ve neslin "iyileştirilmesi" noktasında genel kanaat ortaya çıktığı söylenebilir. Savaşlar nedeniyle insan kayıplarının son derece yüksek olması, beslenme yetersizliği nedeniyle ırkın zayıflamaya başlaması ve 19. yüzyıldan itibaren başlayan genetik çalışmaların da etkisiyle ırkın iyileştirilmesi düşüncesi bu süreçte ön plana çıkmaya başlamıştır[21].

Öjeni konusundaki genel kanaatin yansımalarını 1925 yılında gerçekleştirilen (Birinci) Millî Türk Tıp Kongresi'nde de görmekteyiz. İlgili kongrenin açılış konuşmasında Doktor Ziya Nuri Paşa, ırk ıslahı ilmi ve ırk sağlığını koruma olarak bilinen öjeni açısından aile kurma ve cinsel yolla bulaşanlar ile bünyevi bulaşıcı hastalıklar karşısında korunma kanunlarına tamamıyla uyulması gerektiğini ve nüfus meselesi konusunda tıp ilmiyle ilgilenenlerin gelecekte şimdikine oranla daha sorumlu olacağı konusunda bütün dünyanın kanaat sahibi olduğunu belirtmiştir[22]. Söz konusu durum, Besim Ömer'in öjeni konusundaki görüşlerinin Millî Türk Tıp Kongresi tartışma konuları arasında da yer aldığını göstermesi bakımından dikkate değerdir. Geleneksel olarak devam eden Millî Türk Tıp Kongrelerinin devamında nüfus meselesi ile birlikte öjeni konusunun da tekrar gündeme geldiği bilinmektedir.

---

20 Mustafa Rahmi, a.g.m., s.7, 9.

21 Ayrıntılı bilgi için bk. Y.S., Liu, X.M., Zhou, M.X., Zhi, X-J., Li, Q-L. Wang, "Darwin's Contributions to Genetics", **Journal of Applied Genetics**, C 50, S 3, s.177–184.

22 **Birinci Milli Türk Tıp Kongresi Zabıtnamesi**, Türkiye Tıp Encümeni, Türkiye Büyük Millet Meclisi Matbaası, Cilt 1, 1 Eylül 1341. s.7.

Besim Ömer, ağırlıklı olarak ırkın gürbüzleştirilmesi, hasta, sakat ve zayıf ırkın son bulması açısından konuya yaklaşmaktadır. Dolayısıyla hem pozitif hem de negatif öjeni uygulamalarını eş zamanlı olarak desteklemektedir. Ancak bu konuda kanaat bildirmeyi tabiplere bırakmakta dolayısıyla ortak bir uygulama yapılmasına dair çerçeve belirtmemektedir. Besim Ömer'in bu yaklaşımı süreç içerisinde "istenilmeyen" özelliklere sahip olan ırkların son bulmasıdır. Bunun için evliliklerin yasaklanması, kısırlaştırma yapılması gibi uygulamalar bulunmaktadır. Ancak uzuvlarında patolojik bir sorun olan ya da hasta olarak doğan bebeğin yaşam hakkının elinden alınmasına da karşı çıkmıştır. Her çocuğun yaşam hakkının olduğunu belirtmekle birlikte çocuk henüz ortaya çıkmadan gerekli tedbirlerin alınarak çocuğun hiç ortaya çıkmamasını daha makul bir seçenek olarak değerlendirmiştir. Dinî bakış açısına da dayandırdığı tespitleri ile insanların hem dinî yönden hem de ahlaki yönden sorumluluk sahibi olması gerektiğinin altını çizmektedir. Böylece bilimsel görüşlerini dinî, vicdani ve ahlaki bakış açısı ile desteklemeye çalışmaktadır.

Ulus devletlerin varlığını pekiştirdiği bir süreç olan 1900'lü yılların ilk yarısında hızla yayılan öjenik bakış açısı Batı ülkelerinde ağırlıklı olarak görülmekle birlikte[23] yukarıda ifade edilenlerden de anlaşılacağı üzere Türkiye coğrafyasında da etkisini hissettirmiştir. Ancak Türkiye örneğinde Batı ülkelerinde uygulandığı katı şekliyle uygulamaya konulduğunu iddia etmemiz mümkün değildir. Bu konuda yapılan yasal çalışmalar bulaşıcı hastalıklara sahip olanlar, akıl hastaları ve benzeri kesimlerin evliliği konusunda sınırlamalar getirmiş ancak tam ve katı bir negatif öjeni uygulaması görülmemektedir.

Eserin bir sonraki değerlendirilmesi gereken bölümü bulaşıcı hastalıklar ve evlilik konusudur. Besim Ömer'in ilgili eseri kaleme aldığı dönemde çeşitli bulaşıcı hastalıklara sahip olan kişilerin evlenmelerinde kanuni bir engelin bulunmaması ve bu serbestlik durumunun olumsuz neticelere yol açabilecek

23 Batı ülkelerindeki uygulamalar ve örnekler için bk. P. K., Wilson, "Eugenics", **Encyclopedia Britannica**, May 9, 2024. https://www.britannica.com/science/eugenics-genetics; **National Human Genome Research Institute,** "Eugenics and Scientific Racism" https://www.genome.gov/about-genomics/fact-sheets/Eugenics-and-Scientific-Racism; Alexandra Minna Stern, "Eugenics and Sterilization in the United States: Patterns, Experiences and Legacies", **The Meaning of Eugenics: Historical and Present-Day Discussions of Eugenics and Scientific Racism Symposium**, December 2, 2021; S. A., Farber, "U.S. Scientists' Role in the Eugenics Movement (1907-1939): a Contemporary Biologist's Perspective", **Zebrafish**, Dec 2008, V 5(4), s.243-245.

olması, insanların evlilik öncesi doktor kontrolüne tabi tutulması görüşünün Besim Ömer tarafından dile getirilmesine neden olmuştur. Ancak burada kanuni zorunluluktan yoksunluk nedeniyle kanun çıkarılana kadar ahlaki ve vicdani düşünce çerçevesinde bir zorunluluğun olması gerektiğinin ifadesi Besim Ömer'in normatif yaklaşımını ve dönemin hastalıkları konusundaki titizliğini gösterdiği söylenebilir. Besim Ömer'in bu yaklaşımının *Umumi Hıfzısıhha Kanunu'*nda da benzer olarak yasalaştığı görülmektedir. İlgili durum da işin deontolojik boyutuna atıf yapmaktadır. Hastanın olduğu kadar hekimin de bu aşamada sorumluluğu büyüktür. Kişi, bir zorunluluk olmamasına rağmen vicdani ve ahlaki gereklilikle hareket ederek muayene oluyorsa hekimin de muayene ettiği kişi ile ilgili görüşlerini doğru bir biçimde açıklayarak kanaatini özgürce beyan etmesi gerekmektedir. Nitekim Besim Ömer, eserinin birçok bölümünde ilgili duruma vurgu yaparak hekimin muayene sürecinde deontoloji kurallarına uyması gerekliliğini ima etmiştir.

Eserde bulaşıcı hastalıklar olarak bölüm başlıklarında da ifade edildiği üzere bel soğukluğu ve frengi gibi dönemin cinsel yolla bulaşan hastalıkları, verem gibi tedavisi henüz bilinmeyen yaygın hastalık, akıl hastalığı ve alkoliklik gibi o dönemde kalıtımsal olduğu düşünülen durumlar kastedilmektedir. Dolayısıyla bulaşıcı hastalıklar tabiri ile ilgili dönemde kalıtımsal ve bulaş yoluyla insandan insana geçebilen ve ölümcül olan hastalıklar kastedilmektedir. Dönemin bulaşıcı hastalıkları arasında yer alan İspanyol Nezlesi gibi hastalıklar ise kalıtımsal olmamaları nedeniyle Besim Ömer tarafından evlilik aşamasında dikkate alınan ve değerlendirilen bulaşıcı hastalıklar kategorisinde yer almamıştır. Özellikle I. Dünya Savaşı döneminde savaşların da etkisiyle Osmanlı coğrafyasında salgın hastalıklar oldukça fazladır. Salgın hastalıklar nedeniyle ölüm oranlarının savaş nedeniyle yaşanan ölüm oranlarından daha yüksek olduğu düşünülmektedir. Ayrıca frengi ve bel soğukluğu gibi hastalıklar cinsel yolla bulaşan zührevi hastalıklar kategorisinde olduğu için söz konusu hastalığın sahip olan tarafından gizlenmesi nedeniyle ilgili konuda sağlıklı istatistikler bulmak mümkün değildir[24]. Osmanlı'nın son dönemi ve erken Cumhuriyet yıllarında diğer bulaşıcı hastalıklarla olduğu kadar zührevi

24 I. Dünya Savaşı sırasında zührevi hastalıkların yaygınlığı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Murat Yolun, "Siperde Venüs'ün Peşinde Koşmak: Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Ordusunda Frengi Gibi Zührevi Hastalıkların Ortaya Çıkışı", **Bitmeyen Hikaye: Küresel Salgın Çağında Tarihe Yeniden Bakmak (Salgın Hastalıklar ve Kamu Sağlığı Pratikleri)**, Ed. İsmail Yaşayanlar, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2022, s.285-303.

hastalıklarla da etkin bir mücadeleye girişilmiştir[25]. Besim Ömer, eserini böyle bir süreçte kaleme aldığından dönemin bulaşıcı hastalıklarının topluma etki derecesi önem kazanmaktadır.

Besim Ömer, bulaşıcı hastalığa sahip olan kişilerin evlenmesi konusunda bazı yerlerde net bir tavır takınırken bazı noktalarda kararı muayeneyi gerçekleştiren hekime bırakmaktadır. Bu açıdan Batılı bilim insanlarının görüşlerine de yer vermekte ve kendi düşüncelerini de bu doğrultuda ifade etmektedir. Dönemin en önemli hastalıklarından olan veremin kesin olarak tespit edilmesi durumunda evliliğe izin verilmemesinin yanı sıra bu hastalığın sonradan da kazanılabiliyor oluşu Besim Ömer'in insanlara bir sonraki adımda da ne yapılacağını belirtmesini temin etmiştir. İlgili durum da oluşturulacak bir kanunun kapsamının daha geniş çizilmesini sağlaması bakımından önemlidir.

Bu dönemde ilgili konuda oldukça fazla tartışma olmakla birlikte birkaç örnek verilmesi gündemdeki tartışmaların yönelimine dair bilgi verecektir. Örneğin, Sabiha Zekeriya, 1928 yılında yazdığı "Çocuk Yapmak Kanunen Men' Edilebilir mi?" isimli yazısında İsviçre'de çıkan bir kanundan bahsederek söz konusu kanuna göre, deliler ve frengilileri evlilikten menetmek için fenni olarak "kabiliyeti tenasüliyelerinin" yok edileceğini ifade ederek konu üzerinde bir tartışma yürütmüştür. Bazı kişiler tarafından bu hususun desteklenmediğini belirttikten sonra bu uygulamanın toplum lehine olduğundan hareketle desteklenmesi gerektiği üzerinde durmaktadır. O, ilgili konuya dair bakış açısını daha toplumsal bir perspektiften ifade ederek şunları dile getirmiştir:

> "Ferdin hürriyeti, cemiyetin umumi menfaati ile mukayyeddir. Ferdin hürriyetine tecavüz edildiği zaman gösterdiğimiz asabiyet ve tereddüdü, bu hürriyetin bütün bir cemiyete iras ettiği muzırat karşısında daha kuvvetle göstermeğe mecburuz. … Umumi bir harb seferberliğinde nasıl (ferd yok, millet var!) diyorsak, bütün bir cemiyeti tehdid eden bir afet karşısında da aynı cümleyi tekrar etmeliyiz[26]."

25 Zafer Toprak, İstanbul özelinde frengi hastalığının izini sürmekte ve buna dair mücadeleyi anlatmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bk. Zafer Toprak, "İstanbul'da Fuhuş ve Zührevi Hastalıklar 1914-1933", **Tarih ve Toplum**, S 39, Mart 1987, s.31-40; Cumhuriyet sonrası frengi ile mücadele aşamaları için bk. Eminalp Malkoç, "Erken Cumhuriyet Döneminde Kucaklaşmayı Unutturan Hastalık Frengiyle Mücadele", **Bitmeyen Hikaye: Küresel Salgın Çağında Tarihe Yeniden Bakmak (Salgın Hastalıklar ve Kamu Sağlığı Pratikleri)**, Ed. İsmail Yaşayanlar, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2022, s.305-323.

26 Sabiha Zekeriya, "Çocuk Yapmak Kanunen Men' Edilebilir mi?", **Resimli Ay**, C 5, S 57-9, Teşrinisani 1928, s.1.

Besim Ömer'in düşünceleri ile paralel bir şekilde fikirlerini dile getirmekle birlikte bireysel özgürlüklerin toplum menfaatinin arkasında kaldığı görüşüne sahiptir.

İsmail Kenan ise evlilik müessesi ve frengi hususuna evlilik öncesinde kişilerin mutlaka kan testine tabi tutulması gerektiği üzerinden yaklaşmaktadır. Ona göre, kan testi yapılmalı ve izdivaç raporu mutlaka üç kişiden oluşan bir doktor grubu tarafından verilmelidir. Böylece evlilik yoluyla bulaşan ve kalıtsal şekilde devam eden frengi hastalığının bir gün tamamen ortadan kalkabileceğini düşünmektedir[27].

17 Şubat 1926 tarihli *Türk Kanunu Medeni*'sinin 89. maddesi, akıl hastalığına sahip olan kişilerin evliliğini yasaklamaktadır[28]. Ancak ilgili kanun bulaşıcı hastalıklara sahip olan kişilerin evliliği konusunda herhangi bir hüküm ortaya koymamıştır. Bulaşıcı hastalıklara sahip olan kişilerin evliliğine izin verilmeyeceğine dair kanun, "Umumi Hıfzıssıhha Kanunu" ismi ile 1930 yılında çıkarılmıştır. İlgili kanun, evlilik öncesi kişilerin tıbbi muayenesini zorunlu tutmakta ve belirli bazı bulaşıcı hastalıklara sahip kişilerin evliliğini ya tamamen yasaklamakta ya da ertelemektedir (m.122, 123, 124)[29]. Dolayısıyla Besim Ömer'in ilgili görüşlerinin kanunlaşması hemen gerçekleşmemiş, *Türk Medeni Kanunu*'nun evlilik ile ilgili bölümüne yerleştirilmemiş ve başka bir kanun ile söz konusu durum güvence altına alınmıştır. Kuşkusuz bu kanunun çıkmasında ülkenin bulaşıcı hastalıklarla mücadelesinin payı vardır.

Bulaşıcı hastalığa sahip olduğu hâlde hekim görüşünü dikkate almayarak evlenen ve hastalığı karısına bulaştıran kişilerin bu eyleminin boşanmaya ve tazminata sebep vereceği düşüncesi de günün şartlarına göre önemli bir söylemdir. Çoğunlukla erkeklerin elinde bulunan boşanma hakkı (kadınlar da

27 Diğer yollarla bulaşan frengi hastalığının ortadan kaldırılması için başka birtakım önerileri de bulunmaktadır. İsmail Kenan, İctimai Hastalıklardan Tahaffuz ve Vikaye Çareleri, Şirketi Mürettebiyye Matbaası, İstanbul 1342-1924, s.52; Frengi ve izdivaç konusunda ilgili dönemde tıp alanında çalışmalar yoğunlaşmakla birlikte bu konuda verilen tercüme eserler de ortaya çıkmaya başlamıştır. Örneğin, Doktor Celaleddin Muhtar, Fransa Tıp Akademisi Üyesi ve Paris Mektebi Tıbbiye Muallimi Doktor Alfred Fournier'in eserini çevirmiştir. Eser kapsamlı olarak Frengi ve evlilik konusuna değinmektedir. Alfred Fournier, **Frengi ve İzdivac**, Çev. Celaleddin Muhtar, Hanımlara Mahsus Gazete Matbaası, İstanbul 1317.

28 "Türk Kanunu Medenisi", **T.C. Resmî Gazete**, 04.04.1926.

29 "Umumi Hıfzıssıhha Kanunu", **T.C. Resmî Gazete**, 06.05.1930.

bu hakka sahip olmakla birlikte belirli şartlar dahilinde kullanılabilmektedir[30]) nedeniyle kadınların "mağdur" pozisyonda kalmaları ve hastalığa maruz kaldıktan sonra hem tazminat kazanmaları hem de boşanma hakkını elde etmeleri dönem şartlarında kadına sağlanan pozitif bir haktır. Dolayısıyla Besim Ömer'in söylemine göre kadının bu hakka doğrudan sahip oluyor olmasının erkekleri bir çekinceye itmesi gerekmektedir. Hekimin bu aşamada hastalığın mahiyetine göre karar mercii olması görevinin önemini göstermesi bakımından dikkate değerdir. Burada bulaşıcı hastalığa sahip olan erkeklere evlilik üzerinde sınırsız bir hakları olmadığı hatırlatılmakla birlikte tedbirli bir yaklaşım benimsemeleri teşvik edilmektedir.

Verem, bilindiği üzere insanlığa oldukça büyük zarar veren bulaşıcı hastalıklardandır. İlgili hastalığın uzun ve yıkıcı etkisi her coğrafyada[31] hissedilmekle birlikte Anadolu da bu durumdan nasibini almıştır. Sıhhiye ve Muaveneti İctimaiye Vekaleti Hıfzıssıhha-i Umumiye Müdürü ve Umum Sıtma Mücadele Reisi Doktor Asım İsmail tarafından yirminci yüzyılın ilk yıllarında İstanbul'da veremden vefat eden kişi sayısı şu şekilde gösterilmiştir:

30 İslam hukukunda boşanma hakkı erkeğe ait olmakla/görülmekle birlikte kadın bu hakkı "tefvîz-i talâk" yoluyla elde edebilir. Mehmet Salih Kumaş, **Osmanlı Hukuk-ı Âile Kararnâmesi ve Türk Medenî Kanunu Çerçevesinde Boşanma Hukuku Genel Amaçlar, Uygulama Farklılıkları ve Sebepleri**, Emin Yayınları, Bursa 2007, s.60-65; Kadının darp edilmesi, fuhuşa zorlanması, hatta kocası tarafından kendisine küfredilmesi dahi boşanma sebebi olarak değerlendirilebilmektedir. Ahmet Acıduman, Serap Şahinoğlu, Önder İlgili, "Kadına Yönelik Şiddet: İstanbul Şer'î Mahkeme Sicillerine Göre", **Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi**, C 9, S 2, 2019, s.236-255. Bu konuda daha geniş değerlendirme için bk. Ayten Erol, Fatma Gökalp, "İslâm Aile Hukukunda Kadının Evliliğini Sona Erdirme Hakkı", **Kalemname**, C 7, S 13, Haziran 2022, s.11-32.

31 Yirminci yüzyılın başlarında Avrupa ülkelerini de büyük ölçüde etkileyen verem hastalığından ölüm oranları için bk. Hüsameddin Şerif, **Verem Teşhis ve Tedavisi**, Mektebi Tıbbiye-i Şahane Matbaası, 1337-1921, s.7-12.

Tablo 1. İstanbul şehrinin umumi vefat ve verem vefat cetveli[32]

Yıl	Veremden Vefat	Genel Vefat	Yıl	Veremden Vefat	Genel Vefat
1902	2753	14771	1915	3018	18490
1903	2695	14136	1916	2447	18483
1904	2645	15808	1917	2515	20851
1905	2836	15755	1918	2515	33615
1906	2700	15949	1919	2546	17921
1907	3013	15740	1920	2731	19155
1908	2804	15741	1921	2652	16581
1909	2863	16630	1922	2685	16256
1910	2838	16730	1923	2703	16556
1911	3055	17984	1924	2781	15139
1912	2886	21662[33]	1925	2278	13436
1913	2639	18538	1926	2428	13524
1914	3078	17717			

Veremle mücadele için dünya çapında çeşitli cemiyetlerin kurulduğu bilinmektedir. Osmanlı ve sonrasında Türkiye Cumhuriyeti'nde de veremle mücadele için hem yerel hem ulusal çapta cemiyet ve dernekler meydana getirilmiştir[34]. Besim Ömer de kurulan ilgili cemiyetlerde aktif olarak yer almıştır. Bu doğrultuda bulaşıcı hastalıklarla mücadele edilmesi için cemiyetler kurulması gerektiğine dikkat çekerken özellikle de frengi ile mücadelede derneklerin önemini vurgulamıştır. Besim Ömer, veremle mücadelede olduğu gibi bulaşıcı hastalıklarla mücadele edilmesi için de cemiyetler kurulması gerektiğini ifade etmektedir. Bu durum Besim Ömer'in bulaşıcı hastalıklar konusunda kurumsal bir tavır benimsediğini göstermektedir. Kanun yoksunluğu olan alanlarda da kanun çıkarılması konusundaki tavrı yine bu yönüne işaret etmektedir.

Diğer yandan veremli çocuklarını evlendirmek isteyen ailelerin varlığı söylemi de değerlendirme konuları içerisine dahil edilmelidir. Bazı kişiler, evlatları verem hastalığına sahip olsa dahi onların evliliklerini görmek

32 Doktor Asım İsmail, "Verem Mücadelesinin Ana Hatları", **İkinci Milli Türk Tıb Kongresi**, Kader Matbaası, Ankara 1927, s.4.

33 21662 genel vefatın 1277'si kolera kaynaklıdır. Hüsameddin Şerif, **a.g.e.**, s.10.

34 Serkan Tuna, "Türkiye Ulusal Verem Savaşı Derneği", **Atatürk Ansiklopedisi**, Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı.

istemektedirler. Bu düşünce Besim Ömer'in de aktardığı üzere oldukça kötü sonuçlara sebebiyet vermektedir. Verem hastalığının ciddiyeti ve öldürücü etkisi bilinmesine rağmen buradan anlaşıldığı üzere aileler, çocuklarının evliliğini bu tehlikenin önünde tutmaktadır. Çocuklarının mutluluğunu isteyen ebeveynlere karşı Besim Ömer, veremli anne babanın çocuklarından uzak durmasını ve yaptıkları hatanın bedelini çocuklarından mahrum kalarak ödemeleri gerektiği üzerinde durmaktadır. Besim Ömer'in ceza sistemi çok açıktır. Hastalığa bilerek sebep olan kişiler dünyaya getirdikleri evlatlarından mahrum kalmalıdırlar. Bu da kanun yoksunluğu durumunda ebeveynlerin ahlaki ve vicdani olarak suçlarının cezasını çekmeleri gerekliliğine işaret etmektedir.

Besim Ömer'in ülkenin nüfus politikasına dair görüşleri de eserde yer almaktadır. İlgili dönemde yaşanan savaşlar ve salgınlar nedeniyle kaybedilen nüfusun oldukça fazla olduğu görülmektedir. Dönemin genel nüfus politikasına bakıldığında ise nüfus artışının desteklendiği net bir biçimde görülmektedir[35]. Bu doğrultudaki düşünce Besim Ömer tarafından da benimsenmiş olup aynı zamanda öjenik bakış açısıyla desteklenerek sağlıklı ve gürbüz bir neslin inşası, hızlı nüfus artışı politikasından küçük bir farkla ayrılmaktadır. Sağlık şartlarına bağladığı görüşünde bir ailenin 3 ile 5 arasında çocuk sahibi olmasını yeterli görmüştür. Kadınının gücü yettiği sürece doğurabilir düşüncesinin sağlıklı olmadığını vurgulayarak arka arkaya çok sayıda doğan çocukların da hem fiziki hem de ahlaki olarak kusurlu olabileceklerine vurgu yapmıştır. Dolayısıyla çok ve arka arkaya yaşanan hamilelikler nüfus artışının sağlıklı gerçekleşmeyeceğine işaret etmektedir. Besim Ömer, nüfus artışı politikasını desteklemesine rağmen sağlıksız artışı bir tehlike olarak değerlendirmektedir. Nitekim bu görüşleri dönem şartları dikkate alındığında yerinde görülmektedir. Fakat görüşlerinin döneminde yeterince dikkate alındığını iddia etmemiz mümkün olmamakla birlikte[36] bu görüşü destekleyen yazılar da çıktığı bilinmektedir. Örneğin, Resimli Ay'da çıkan bir yazıda "Biz çok değil az, fakat öz çocuk isteriz. Çocuk işinde kemiyete [nicelik] değil, keyfiyete

35 Ramazan Baş, **Türkiye'nin Nüfus Politikası (1923-1980)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2023, s.54.

36 İlgili dönemlerde çocuk sayısının artırılması yönünde çeşitli teşvikler yapılmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bk. Ramazan Baş, **a.g.e.**, s.61-63.

[nitelik] ehemmiyet vermelidir. Çocuk yapmak hayatın en mesuliyetli işidir. Bunu ferdin eline bırakmak en büyük günahtır." şeklinde açıklama ile çok çocuk yerine az ama sağlıklı nesiller yetiştirilmesi üzerinde durulmuştur[37].

Kadın üreme sisteminin üç yılda bir çocuk yapmaya uygun olduğu yönündeki görüşü ile evlilik için en erken ve uygun yaş konusundaki düşüncelerini birleştirerek yaptığı yorumu kendisinin bu sonuca ulaşmasını sağlamıştır. İhtiyarlık sırasındaki hamilelikleri ise hem anne hem çocuk hem de nesil açısından riskli olarak değerlendirmiştir. Besim Ömer, "ihtiyarlık" kavramına dair doğrudan bir yaş vermemektedir. Ancak eserin geneline bakıldığında kadınlar için çocuk yapma sayısını 5 ile sınırlaması ve bu yaş ölçeğine göre son çocuğun da 30'lu yaşların başında yapılıyor olması 40'lı yaşlardan sonrasını ihtiyarlık olarak değerlendiği sonucuna ulaşmamızı sağlayacaktır. Hatta biraz daha ileri giderek onun görüşleri doğrultusunda bu yaşı 35'e çekmemiz dahi mümkün görünmektedir. İhtiyarlık sırasındaki hamilelik yönündeki düşüncesi dönem halkının anlayışına ve uygulamasına tam olarak uymamakla birlikte modern tıp açısından da doğru bir yaklaşım olarak nitelendirilemeyecektir. Her kadının doğurganlık döngüsünün farklı olduğu ve eşlerin çocuk sahibi olmalarını etkileyen birçok faktörün bulunduğu belirtilmelidir. İlgili döngü beslenme, genel sağlık koşulları, genetik özellikler, yaş, çevresel etkiler, eğitim, çalışma, dünya görüşü gibi genel ve özel faktörlere göre değişebilmektedir. Ayrıca belli bir yaştan sonra çocuk sahibi olunmaması konusu da yine bu çerçevede ele alınmalıdır. Üreme hakkının engellenmesine de varabilecek bir yaklaşım olduğu yorumu yapılabilecektir.

Nüfusu artırma politikası kapsamında halkın bilinçlendirilmesi ve yönlendirilmesi görevini üstlenen çeşitli dergilerin varlığı bilinmektedir. Bunların haricinde kanunlarla da insanlar çocuk sahibi olmaya teşvik edilmektedir. Özellikle Himaye-i Etfal Cemiyetinin çocuk sağlığı konusundaki girişimleri dikkate değerdir. İlgili girişim ve yönlendirmelere bakıldığında her evli çiftin çocuk sahibi olması (Besim Ömer'in de eserinde belirttiği hastalık vb. sahibi olan kişiler hariç) teşvik edilmekte ve çocukların sağlıklı bir biçimde yetiştirilmesi için yönlendirmeler yapılmaktadır.

37 "Çocuk Yapmalı mı, Yapmamalı mı?", **Resimli Ay**, Sene 1, S 6, Temmuz 1340, s.21.

Teşvik ve yönlendirmeler çeşitli dergiler, makaleler, kitaplar ve kanunlarla yapılmaktadır. Himaye-i Etfal Cemiyeti tarafından çıkarılan *Gürbüz Türk Çocuğu* isimli dergi ilgili duruma örnek olarak verilebilir. Söz konusu dergi "Çocukluğun Sıhhi Terbiyevi İnkişafına Yardım Eder" sloganı ile yayın hayatına başlamıştır[38]. Sadece doğumlar teşvik edilmemiş aynı zamanda dünyaya gelen çocukların sağlığını koruma konusunda da azami gayret gösterilmesi benimsenmiştir. Örneğin *İnci* isimli dergi, amaçlarından birisini genç annelere çocuklarını bilimsel olarak nasıl büyüteceklerini öğretmek olarak göstermektedir[39]. Ayrıca ilgili politika Cumhuriyet Halk Partisinin parti programına da eklenmiştir[40]. Çocuk ölüm oranlarının oldukça yüksek olması da süreli yayınların bu konuya eğilmesine neden olmuştur. *Resimli Ay*'da yayınlanan "İçin İçin Ölen Bir Millet" isimli yazıda çocukların İstanbul'da yüzde 80'inin Anadolu'da ise yüzde 90'ının öldüğü ifade edilmiştir[41].

Besim Ömer, evliliğin esas amacının çocuk olduğunu vurgulayarak arzu ve isteklerin gerçekleştirilmesi şeklinde görülmemesi gerektiğini belirtmiştir. Hatta daha da ileri giderek adetten kesilmiş bir kadının evlenmesini abes olarak değerlendirmektedir. Yani ortaya bir çocuk çıkmayacak evlilikler Besim Ömer tarafından gerekli olarak görülmemektedir. Bu görüşünü sağlık açısından ele alarak genişletmekte ve kadının çocuğu doğurabilecek şartlara sahip olması gerektiğini de belirtmektedir. Dolayısıyla ona göre çocuk olmayacak gereksiz evlilikler yapılmamalı yapılan evliliklerde de çocuklar sağlıklı bir biçimde doğabilmelidir. Sağlıksız çocukların nesli gerilettiği, çürük bir temel oluşturduğu düşüncesi ise hem çocuğun faydasını gözetmekte hem de ırkın iyileştirilmesi amacını gütmekte ve nüfus artışı politikasını sağlıklı ve sürdürülebilir kılmaya çalışmaktadır.

Bugün pro-natalist yaklaşım olarak değerlendirilebilecek nüfus artışı politikası hâlâ bazı değişikliklerle sürdürülmeye çalışılmaktadır. Her ne kadar pro-natalist görüşler baskın olarak sürdürülse de Besim Ömer'in belirttiği üzere bazı durumlarda evliliğe ve çocuk yapmaya izin verilmemesi anti-natalist yaklaşım türlerinden bazıları ile de uyumlu görünmektedir[42].

38 **Gürbüz Türk Çocuğu Dergisi**, S 1, Teşrinievvel 1926.

39 "İnciyi Niçin Çıkarıyoruz?", **İnci**, S 1, 1 Şubat 1919, s.2.

40 **TBMM Zabıt Ceridesi**, 5. Devre, 64. İctima, C 18, 25.5.1937, s.229.

41 Sabiha Zekeriya, "İçin İçin Ölen Bir Millet", **Resimli Ay**, Sene 1, S 1, Şubat 1340, s.5.

42 Pro-natalist görüş genel anlamda nüfus artışını ve çocuk yapmayı teşvik etmektedir. Bu anlayışa "doğum yanlılığı" tanımı da yapılabilir. **Cambridge Online Sözlüğü**, https://

Akraba arasında evlilik ve evliliklerde yaş uyumu konularının da tartışılması gerekmektedir. Akraba arasında yapılan evlilikler sonucu doğan çocukların çeşitli sağlık problemlerine sahip olabileceği bugün bilinen gerçeklerdendir[43]. Bahsi geçen dönemde de bu husus bilinmektedir[44]. Örneğin Nusret Fuad, ilgili dönemde kaleme aldığı eserinde akraba evliliklerinin zararını İspanya kralları ve Mısır firavunları üzerinden açıklayarak bu durumun İspanya'da kral ve hanedan değişikliklerine neden olduğunu vurgulamaktadır[45]. Besim Ömer de ilgili durumun farkında olarak konuyu halk nazarında açıklamaya çalışarak evlenecek kişilere çeşitli uyarılar yapmıştır. Din ve söz konusu dönem kanunları da akraba arasındaki evliliği sınırlamakta ve kimlerin birbiriyle evlenebileceğine ya da evlenemeyeceğine karar vermektedir[46]. Besim Ömer, ırkın daha sağlıklı bir şekilde devam etmesi için evlenecek kişilerin mümkün olduğu kadar birbirinden uzak olması gerektiğini belirtmektedir. Hatta kişilerin yaşam alanları birbirine ne kadar az benzerse çocuğun da o derece kuvvetli, gürbüz ve sağlam olacağını iddia etmiştir. Bu iddialarını da Avrupa'da tutulan istatistiklere dayandırmıştır. İlgili istatistiklerin içeriğine dair bilgi vermemektedir. Ancak yukarıda belirtildiği üzere yakın akraba evlilikleri sonucunda doğan çocukların gelişimi bakımından aileler hüsranla karşı karşıya kalabilmektedirler. Dolayısıyla Besim Ömer'in söylemleri ve tavsiyeleri bilimsel bakış açısına uygun görünmektedir.

Evliliklerde çiftlerin yaş uyumu hem evliliğin düzenli ve sorunsuz yürümesi hem de evlilikten meydana gelecek çocuk ile birlikte neslin sağlıklı tekamülü

dictionary.cambridge.org. Anti-natalist görüşün ise birçok türü olmakla birlikte genel manada "doğum karşıtlığı" şeklinde nitelendirilebilir. Ancak ilgili anlayışın alt türleri arasında tam bir doğum karşıtlığı barındırmayan yönleri de vardır. Daha geniş bir değerlendirme için bk. David Benatar, **Better Never to Have Been the Harm of Coming into Existence**, Oxford University Press, United States 2006, s.8-13, 172-214.

43 Ayrıntılı bilgi için bk. Mehmet Şükrü Nar, "Tıbbi Antropoloji: Akraba Evliliklerinin Patolojik Etkileri", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, C 52, S 1, 2012, s.223-241.

44 Kadınlar yazdıkları yazılarla akraba evliliğinin sakıncalarını dile getirerek bu tür evliliklerin son bulması gerektiğini belirtmekteydiler. Serpil Çakır, **Osmanlı Kadın Hareketi**, Metis Yayınları, İstanbul 1996, s.194.

45 Nusret Fuad, **İzdivac Şeraiti Sıhhiye ve İctimaiyesi**, 4. Baskı, İkbal Kitabhanesi, Dersaadet 1342-1923.

46 "Türk Kanunu Medenisi", **T.C. Resmî Gazete**, 04.04.1926; Kur'an-ı Kerim'de ilgili husus Nisâ Suresi 23. ayette belirtilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bk. T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı, **Kur'an-ı Kerim**, https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf.

için önemlidir. Bu noktada evlilik yaşının da dikkate alınması gerekmektedir. Besim Ömer, çeşitli Batı ülkelerindeki uygulamaları vererek kendi görüşlerini de bu doğrultuda açıklamıştır. Erken evlilik aleyhinde fikir beyan edilmesi zamanının geldiğini belirtmesi söz konusu dönemde bilim doğrultusunda hareket edilmesi gerektiğini ön plana çıkarması açısından önemlidir. Kadınlarda en erken evlilik yaşının 19-20, erkeklerde ise 25 olmasını hem bilimsel hem de sosyo-kültürel özellikler açısından desteklemeye çalışmaktadır. Bilimsel olarak kadın ve erkeğin vücutlarının olgunlaşması ve çocuk yapmak için uygun hâle gelmesi bu yaşları gerektirebilecektir. Ancak Besim Ömer, verdiği Batı ülkelerindeki uygulama örneklerinden de anlaşılacağı üzere onların ötesine geçmiştir. Kültürel olarak ilgili dönemde bu yaş seviyelerinin çok tercih edilmediği düşünülebilir. İlgili görüş Besim Ömer'in ifadelerinde de açıkça yer almaktadır. O, alt ve üst limit olarak kadınlarda 19 ve 30 yaşlarını işaret etmiştir. Yani on-on bir yıllık bir zaman dilimi içerisinde evlenilmesi ve çocuğun da bu yaş aralığı içerisinde yapılmasını sağlıklı nesil için gerekli görmektedir. Evlilik yaşının belirlenmesi konusunda ilgili döneme kadar devam eden çeşitli tartışmalar yapıldığı görülmektedir. Örneğin, İbnü'l Hakkı Mehmed Tahir tarafından kaleme alınan ve 1913 yılında yayımlanan *İzdivacın Şerait-i Esasiyesi* isimli risalede evlilikte bir yaş belirlenmesi hususu dile getirilerek Meclisi Mebusan ve Meclisi Ayanın ya da Hükûmetin bu konuda girişimde bulunması gerektiği üzerinde durulmuş ve meselenin gayet önemli olduğu dile getirilmiştir. İbnü'l Hakkı Mehmed Tahir, Rumeli ve Anadolu'da yaşayan vatandaşlar dikkate alındığında evlilik için uygun yaşları erkekler için 25 ile 30, kadınlar için de 20 ile 25 olarak konu uzmanlarına atfen beyan etmiştir[47]. Evlilik yaşı konusunda Cumhuriyet döneminde *Türk Kanunu Medenisi* ile adımlar atıldığı görülmektedir. 1926 yılında çıkarılan *Türk Kanunu Medenisi* en erken evlenme yaşını kadın için 17, erkek için ise 18 olarak belirlemekte ve belli hâllerde bu yaşın 15 seviyesine indirilmesine izin vermektedir[48]. Hâlihazırda uygulamada olan *Türk Medeni Kanunu* erkek ve kadının evliliği için en küçük yaşı 17 olarak belirtmekle birlikte bazı hâllerde bu yaşın 16'ya indirilmesine izin vermektedir[49].

47 İbnü'l Hakkı Mehmed Tahir, İzdivacın Şerait-i Esasiyesi, Matbaai Nefaset, Dersaadet 1331-1329, s.10.

48 "Türk Kanunu Medenisi", **T.C. Resmî Gazete**, 04.04.1926.

49 "Türk Medeni Kanunu", **T.C. Resmî Gazete**, 08.12.2001.

Kanunlara bakıldığında Besim Ömer'in görüşlerinden farklı olduğu görülmektedir. Elbette tüm kanunların bilimsel verilere göre oluşturulduğunu iddia edemeyiz ve Besim Ömer'in görüşlerinin her insan için geçerli olduğunu da ifade edemeyiz. İnsanlar arasında yaşla uyuşmayan gelişim seviyeleri görülmesi mümkündür. Besim Ömer'in bir genelleme yaptığı ve ortalama olarak ilgili yaşları işaret ettiği unutulmamalıdır.

Evlenecek kişiler arasında da yaş uyumu olması yine sağlıklı nesiller yetiştirilmesi amacına dayanmaktadır. Bu kapsamda Besim Ömer, kadın ve erkek arasında çok fazla yaş farkı olmasını önermemektedir. Yaş farkı ona göre 6-7 civarında olmalı ve büyük olan taraf erkek olmalıdır. Kızların 9, erkeklerin 12 yaşında ya da kızların 9-12 erkeklerin ise 20-30 yaş aralığında olduğu evliliklerin sağlığa ve ahlaka aykırı olduğunu belirtmektedir. Hem vücudun hem zihnin olgunlaşması, ortaya çıkacak çocuğun sağlığı ve evli kişilerin sağlık durumları dikkate alındığında Besim Ömer'in görüşlerinde haklı ve bu çerçevede çağının ilerisinde bir düşünce yapısına sahip olduğu görülmektedir.

Çocuğun hayata dair kabiliyetinden erkeği sorumlu tutan Besim Ömer, kadının bu konudaki rolünü arka plana atmaktadır. Kadının üreme aşamasında biyolojik olarak yumurtayı oluşturma süresinin erkeğe oranla daha uzun sürmesi, ön kabul ile "daha iyi" bir yumurta olduğu yorumunu yaptırmakta, erkeğin ise kadına oranla daha kısa sürede oluşturduğu tohumun (spermin) "daha kötü" olduğu sonucuna ulaştırmaktadır. Besim Ömer'in yaklaşımına göre erkeğin de sperm oluşturmak için kadının yaptığı gibi uzun süre beklemesinden daha iyi bir çocuk meydana geleceği sonucu ortaya çıkmaktadır. Buradan anlaşıldığı üzere tohum (sperm) kalitesi bekleme süresi ile eş zamanlı olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca herhangi bir beklenilmiş uzun süreç değil hamile kalmak için en uygun süreç göz önünde tutulmaktadır.

Evliliklerin zorlaşmasına sebep olan ve evlilik sonrası çeşitli sorunların doğmasına neden olan evlilikte para ve çeyiz konusu da Besim Ömer'in ifadeleri doğrultusunda değerlendirmeye dahil edilmelidir. Evliliğin sadece doğrudan sağlığı ilgilendiren boyutunu ele almakla kalmayan Besim Ömer, evliliklerde para ve çeyizin de işin içine girmesi ile sağlıksız evliliklerin yapılabileceğine dikkat çekmiştir. Dolayısıyla evliliklerde para ve çeyiz konusunun göz önünde bulundurulmamasını ve kaldırılmasını önererek İngiliz ve Amerikalıların para ve çeyiz olmadan evliliği sonucu Anglosakson

ırkının kuvvetli olduğunu dile getirmektedir. Bu görüşün argümanı şudur: İnsanlar para için sağlıksız kişilerle evlenebilmektedir. Eğer para ve çeyiz kaldırılırsa sağlıksız insanlarla evlilik ortadan kalkacak ve nesil kuvvetli bir hâle gelecektir. Bu konudaki örf ve adetlerin terk edilmesi önerisi ise dönem şartlarına göre yenilikçi olmakla birlikte sosyo-kültürel yapıya uygun ve hemen benimsenebilir bir düşünce değildir. İfadelerinden anlaşıldığı üzere kendisi de söz konusu düşüncenin bir ihtilal hareketi olduğunun bilincindedir. Çeyiz konusu dönemin öne çıkan kadın dergilerinden *Kadınlar Dünyası*'nın da gündemindedir. Bu anlamda çeyizin gereksiz bir adet olduğu ve maddi bir külfetten başka işe yaramadığı üzerinde durulmaktadır[50].

Evliliğin desteklenmesi konusunda Besim Ömer ilginç bir istatistik paylaşmakta ve evliler ile bekarların ölüm oranlarına dair bilgi vermektedir. Bu istatistiğin nasıl ortaya çıkarıldığına dair bilgi bulunmamakla birlikte neticede evli kadınların bekar kadınlara oranla daha az öldüğü sonucunu ifade etmektedir. Evliliğin ahlak ve maneviyat açısından birçok kötü durumu engellemesi, intiharların ve cinayetlerin önüne geçmesi de bu istatistiğe kanıt olarak gösterilmiştir. Evli olanlar ile bekar olanların ölüm oranlarında değişiklik görülmesi bilimsel bir temele dayanmamaktadır. Ancak ilgili dönemde genç kızlarda, kadınlarda ve erkeklerde intihar oranlarının yükseldiği ve bu duruma çeşitli çözümler arandığı bilinmektedir[51].

Nusret Fuad, Besim Ömer'in söylemlerini destekleyen evlilik-ölüm oranlarına dair şu istatistiği paylaşmaktadır:

50 Hatta bu tür adetlerin kadını küçülttüğü ve genç kızların "evde kalmış" muamelesi görmesine neden olduğu düşünülmekteydi. Serpil Çakır, **a.g.e.**, s.200, 203-204.

51 Bu konuda ilgili dönemde birçok eser kaleme alınmıştır. Zafer Toprak ilgili eserlerden alıntılarla durumu açıklamaya çalışmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bk. Zafer Toprak, "Sosyologların ve Psikiyatrist Hekimlerin Farklı Yorumları: Erken Cumhuriyet Genç Kız-Kadın İntiharları", **Toplumsal Tarih**, S 212, Ağustos 2011, s.40-48. Bazı istatistikler erkeklerde de intihar oranlarının oldukça fazla olduğunu göstermektedir. Nazan Maksudyan, "Erken Cumhuriyet Döneminde Kadın İntiharları: Islah, İnkâr, İskât", **Toplumsal Tarih**, S 188, Ağustos 2009, s.62. Dolayısıyla intihar olaylarının sadece genç kız ve kadınlarda yaşandığı çıkarımı yanlış görülmektedir. İntihar olaylarının evlilik ile doğrudan bir bağı söz konusu olmamakla birlikte Besim Ömer'in bakış açısıyla bir etki faktörü olduğu değerlendirilebilir.

Tablo 2. Cinsiyete göre evli-bekar ölüm oranları

Yaş Aralığı	Bekar		Evli	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
20 – 30	43,1	26,5	15,6	4,7
30 – 40	27,1	24,5	7,0	16,5
40 – 60	15,6	19,2	29,2	22,6
60 – 70	8,1	13,0	22,0	22,3
70 – 80	4,3	11,6	19,4	22,9
80 – 90	1,4	4,1	7,0	9,6
90 – 100	1,4	0,7	0,7	1,4

Nusret Fuad da ilgili istatistikten hareket ederek evliliğin zevk ve sefa düşkünlüğüne mâni olduğunu dolayısıyla istatistiklerin anlamlı olduğunu belirtmektedir. Ona göre, intihar, cinnet ve cinayet en çok bekarlarda görülmektedir[52]. Bu çıkarım da Besim Ömer'in söylemleri ile benzerlik göstermektedir. Dolayısıyla evlilik ölümü geciktirmektedir sonucuna ulaşılmaktadır.

Eserde, evlilik arayışında olan kadın ve erkeğin tercihlerinde de fiziki yönden değişiklikler gerçekleştiği öne sürülmektedir. Besim Ömer, kadınların erkeklerde geniş omuz ya da pazı, erkeklerin de kadınlarda geniş kalça, boy, pos aramadığını ifade etmektedir. Bu nedenle gittikçe çirkin ve kısır bir nesil meydana geldiği, kadınların erkekleştiği ve kalçalarının daraldığı ve esas vazifesi olan doğurmak ve anne olmaktan uzaklaştığı dile getirilmektedir. Besim Ömer bu görüşleriyle daha önce de belirtildiği üzere kadının anne olabilmek/doğurabilmek için fiziki olarak uygun olması gerektiği yönündeki düşüncesini desteklemektedir. Bu görüş, dar kalçalı kadınların doğuramayacağı ve cerrahi müdahale gerekeceği ve bu müdahalenin de anne ve çocuk sağlığı açısından tehlikeli olabileceği yönündeki ifadesi ile paraleldir. Günün şartları doğrultusunda ve Besim Ömer'in de doğum konusundaki tecrübesi dikkate alındığında dar kalçalı kadınların -çoğunlukla- doğumda sorun yaşadığı anlaşılmaktadır. Ancak ifadeye kısırlık açısından yaklaşıldığında herhangi bir bilimsel/somut gerekçe ile bu ifadenin desteklendiği görülmemektedir. Aynı şekilde geniş omuz ya da pazı etkeni çocuğun sağlığını etkileyebilecek bir husus değildir. Buradaki düşünce fiziki görüntünün sağlık açısından bir gösterge olarak kabul edilmesidir. Kadınların erkekleşmesi ise daha çok dar

52 Nusret Fuad, **a.g.e.**, s.28.

bir kalçaya sahip olmaları üzerinden yapılan çıkarımdan ibarettir. Temelde tüm bu ifadeler kadının rahat doğum yapabilecek fiziki özelliklere sahip olması ve makbul kadın fizyolojisin ilgili dönemde "geniş kalçalı, boylu ve poslu" olarak kabul ediliyor olmasından ileri gelmektedir[53].

Şehir ve köy yaşamına maruz kalan insanların ruhi hâllerinde de değişiklikler görüleceği düşüncesi Besim Ömer'in argümanlarından biridir. Bu görüşe göre büyük ve kalabalık şehirlerde yaşayan insanların kanı asabi bir hayatın etkisine maruz kalmaktadır. Bu insanlar asabi olan kanlarını sakin ve sağlam bir köylü kanı ile tedavi edebileceklerdir. İlgili düşüncenin bilimsel bir temele oturduğuna dair herhangi bir veri paylaşılmamaktadır. Besim Ömer'in bu düşüncesi iki yönden değerlendirilebilir. Birincisi, stresli bir yaşamın verdiği etki nedeniyle şehirlerde yaşayan insanların tahammül seviyesinin düşmesi ve daha sinirli bir ruh hâline bürünmeleri. İkincisi, köylerde yaşayan insanların şehirlerde yaşayanlara göre daha sağlıklı olduğu iddiası. Birinci iddia gözlemlenebilir derecede açık olabilmekle birlikte bu konuda kesin kanaat bildirmek ve genelleme yapmak mümkün değildir. Şehir yaşamına maruz kalan insanlarda oluşan stres seviyesi ile köy yaşamına maruz kalan insanların stres seviyesinin birbirinden farklı olduğuna dair bir istatistik söz konusu değildir. İkinci iddia köylerde yaşayan insanların daha sağlıklı ve sakin olduğu yönündedir ki eğer sağlıklı olma kısmı doğal ürünlerin tüketimi açısından ele alınırsa köylerde daha doğal ürünlerin tüketildiği günün şartlarında pekâlâ öne sürülebilir. Elbette bu düşüncenin de tartışmaya kapalı şekilde kabul edilebilir olduğu iddia edilemez.

Değerlendirilmesi gereken diğer bir konu zürriyetten iskat yani kısırlaştırma meselesidir[54]. Besim Ömer, kısırlaştırmanın (çocuk düşürme) lehinde bir tutum sergilemekte ve gelecekte yaşanması muhtemel problemlere önlem

53 Besim Ömer ile 1934 yılında yapılan bir röportajda şöyle demiştir: "… erkek de, kadın da asıl gayeyi bir tarafa bırakarak evlenmekde refah ve zenginlik arıyorlar. Hatta bununla da kalmıyarak çok maddileşiyorlar, güzellik aramakta ifrata varıyorlar. Güzellik yüz ve vücutten ziyade ruhta, zekâda, irfan ve ahlâkta aranılmalıdır." Onun bu görüşleri açık bir biçimde gösteriyor ki evlilikte fiziki görünüm konusundaki görüşleri zaman içerisinde değişmiştir. "Bekârlara gene hücum!", **Cumhuriyet**, 11 Nisan 1934, s.6.

54 Bu konu başlığı sadece "kısırlaştırma" olarak değil aynı zamanda "çocuk düşürme" olarak da algılanmalıdır. Söz konusu dönemde çocuk düşürme olayları da sık yaşanan durumlardandır. Bunun birçok sebebi olmakla birlikte evli olmayan genç kızların "hatayı saklamak" gerekçesiyle ya da karı ve kocanın birlikte hareket ederek dönemin hayat pahalılığı nedeniyle bu tür girişimlerde bulunduğu bilinmektedir. Ancak bunların gerekçelerinin sağlık şartları ile ilgisi bulunmamaktadır. İsmail Kenan, **a.g.e.**, s.83.

almaya çalışmaktadır. Bu düşüncesi, hâlihazırda toplum içerisinde yaşayan sakat ve hastalıklı insanların yaşama hakkına dokunmadan üreme haklarını ellerinden almak olarak değerlendirilebilecektir. Bu tür insanların üreme hakkının toplumun geleceğini tehlikeye attığı düşüncesini savunmaktadır. Dolayısıyla ilgili kategoride bulunan insanların evlenmelerine izin verilmemesi ya da kısırlaştırılması neslin geleceğini kurtaracaktır. Elbette bu ifadeler günümüz bakış açısı ile oldukça tartışmalı konulardır ve insanların üreme hakkının elinden alınması bugün algıladığımız şekliyle insan haklarına aykırı görünmektedir[55]. Ancak dönem şartlarında insan haklarının bu derece ileri olduğu ve üreme hakkının bugünün şartlarına göre kabul edilebilir olduğu algısı bizi yanlış çıkarımlara götürecektir. Dönem şartları değerlendirildiğinde ilgili konuda konulmuş kesin kurallar olmamakla birlikte üremenin kısıtlanması da pek mümkün değildir. Besim Ömer'in söylemi doğrultusunda bir süre sonra hastalıklı kişilerin evlilikleri konusunda önlemler alınsa da tam anlamıyla onun savunduğu görüşlerin kabul edildiği iddiasında da bulunamayız. Elbette o, sağlıklı kişilerin üremesi ile neslin sağlıklı devam edeceği ön kabulü ile hareket etmektedir. İlgili görüşün nispeten geçerli olduğu öne sürülse dahi yine de genellenebilir kesin sonuçlar doğurmadığı belirtilmelidir.

Besim Ömer'in ilgili eserinden hareketle kadınlara bakış açısı da evlilik üzerinden göz önüne çıkartılabilir. Eserin neredeyse her bölümünde vurguladığı üzere kadın gelecek nesillerin meydana getirilmesinde sadece bir araç vazifesini üstlenmektedir. Elbette erkek de evlilik müessesesi içerisinde kısmen aynı vazifeyi görmektedir. Ancak erkek ile kadın evlilik müessesesi içerisinde karşılaştırıldığında kadının erkeğe oranla daha geri plana atıldığı ve adeta çocuk doğurmak işlevi dışında pek bir işlevi olmadığı algısı yaratılmaktadır[56]. Bunun yanında birkaç noktada Besim Ömer, erkeklerin sahip olduğu huy ya da hastalıklar bağlamında kadını merkeze yerleştirerek onun saadetini ve mutluluğunu göz önünde bulundurmaktadır. Kadınların değerinin yükseltilmesinde yapılacak en büyük hizmet olarak onları erkeklerin adaletsizlik, merhametsizlik, vahşet ve tecavüzatına karşı aydınlatmak

55 İlgili konuda daha fazla bilgi için bk. Gürkan Sert, **Üreme Haklarının Yasal Temelleri ve Etik Değerlendirme**, İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı, İstanbul 2013.

56 Bu dönemde kadınlar da erkekler nezdinde kendi konumlarını çeşitli dergilerde kaleme aldıkları yazılarla sorgulamakta ve erkeklerin "zevk aracı" ya da "esiri" gibi betimlemeler yapmaktaydılar. Serpil Çakır, **a.g.e.**, s.103-110.

olarak göstermektedir. Yine alkolik[57] ve zararlı kişileri damat olarak kabul eden kız babalarının kızlarına kötülük yaptığı ve onlardan gelecek neslin de insanlığa zararlı olacağını belirtmektedir. Burada yine kadının "üreme" rolü üzerinden kadına değer atfettiği açıktır. Kötü özelliklere sahip olan erkeklerin çocuklarının da bu özelliklere sahip olacağı ön kabulü ile asıl önemsenen şeyin aslında kadın değil meydana gelecek olan neslin "iyiliği" olduğu açıkça görülmektedir. Günümüzde ilgili konu toplumsal cinsiyet kavramı açısından ele alınmaktadır. Ancak dönem şartlarında böyle bir bakış açısının olmaması, kadının araçsallaştırılmasının önüne geçilmesini mümkün kılmamaktadır.

Besim Ömer'in burada ele aldığımız eseri "Nüfus Siyaseti" serisinin ikinci çalışmasıdır. Bu seride yer alan diğer kitaplar sırasıyla şunlardır: *Medhal ve Küçük Çocuklarda Vefeyat*, *Fen ve İzdivac*, *Gebelik ve Gebelikde Tedabir*, *Çocuk Büyütmek*.

Bu serinin ikinci çalışması ve bizim de konu edindiğimiz eserde net bir biçimde görülmektedir ki nüfusun dengelenmesi, evliliklerin teşvik edilmesi, evliliklerde belli kurallar olması gerekliliği ve gelecek neslin "iyileştirilerek" daha sağlıklı ve gürbüz bir nesil yetiştirilmesi konuları merkeze alınmaktadır.

Peyami Safa, *Cumhuriyet* gazetesinde yazdığı bir yazısında Besim Ömer'in "Nüfus davası" konusuna dikkat çekerek şu sözleri söylemiştir:

> "Benim gözümde Besim Ömer Akalın'ın doktorluğundan da, hocalığından da, mebusluğundan da üstün kıymeti, bu memleketin en büyük davasını bir çok doktorlardan, bir çok hocalardan, bir çok mebuslardan ve fikir adamlarından daha önce, daha fazla kavraması ve onun üstünde, millî sinirinin bütün gerginliğile çırpınmasıdır. Bu dava malûm: Nüfus davası[58]."

Milletvekilliği adaylığı açıklandıktan sonra kendisi ile yapılan röportajda kendisini şu sözlerle tanımlamıştır: "İhtisasım, çocuk yetiştirmek, nüfus

57 Besim Ömer'in değindiği hususa İsmail Kenan, yazdığı eserinde biraz daha ayrıntılı değinerek alkolizmin zararlarını bilimsel verilerle açıklamaktadır. Ona göre alkolizm, insanı erken yaşlandırmakta, akıl kuvvetini azaltmaktadır dolayısıyla elli yaşında bir ayyaş bittiğini dile getirmektedir. Alkoliklerde ölüm oranları yüksek olmakla birlikte alkoliklerden meydana gelen çocuklarda da bu oranlar oldukça yüksektir. Alkolü fazla kullanan ebeveynlerin çocuklarında da doğuştan alkol kullanıma karşı istek vardır. Bu durum 15-20 yaş arasında kendisini göstermektedir. İsmail Kenan, **a.g.e.**, s.182-186.

58 Peyami Safa, "Besim Ömer Akalın", **Cumhuriyet**, 20 Mart 1940, s.3.

çoğaltmak mesleğidir. Bunu şimdiye kadar neşriyatımda müdafaa ettim: Nüfusun çoğalması, ölümün azalması..[59]" Bu sözler onun nüfus politikasına verdiği önem ve kendisinin de bu politikada üstlendiği rolü açıkça göstermesi bakımından dikkate değerdir.

Ele alınan eser doğrudan halka hitap ediyor şekilde kaleme alınmasına rağmen içerikte çalışmanın ilk olarak aydınlara ve hekimlere seslendiği konusuna vurgu yapılmıştır. Halk, hitap edilen kesimin dışında tutulmakla birlikte onların henüz meselenin önemini kavrayabilecek durumda olmadığı düşünülmektedir. Bu nedenle tıp ilminin alanına giren konuların bilgi sahibi olan kişilerle tartışılması gerektiği savunulmaktadır.

Bilimin evliliğe müdahalesi çoğunlukla hayvanların üremesi konusundaki alınan tedbirler üzerinden değerlendirilmiş ve gelecek nesillerin, hayvan üremesi örnek alınarak yaratılması fikri savunulmuştur. Dolayısıyla "hayvanlarda yapılabiliyorsa insanlarda da yapılabilir" yargısından hareket edilmiştir. Ancak neslin iyileştirilmesi konusunda hayvan ve insanların eş tutulabileceği algısının yanlışlığı günümüz koşullarında net bir biçimde görülebilecektir. Hayvan neslinin ıslah edilmesi konusunda bilim doğrultusunda insana bir seçim hakkı vermekle birlikte burada "hayvanların isteği" göz önünde bulundurulan olgulardan olmayıp böyle bir isteğin varlığı üzerine tartışma dahi söz konusu değildir. Ancak insan neslinin iyileştirilmesi konusunda seçim hakkı bilime bağlı olmayıp öznel bir durumu ifade etmektedir. Dolayısıyla genetik yapı, fiziksel durum, ruhsal durum ve diğer tüm benzeşmeyen hâller göz önünde bulundurulduğunda bu basit karşılaştırmanın bir anlamı ve geçerliliği bulunmamaktadır. Bazen iki aynı tür bitkiye büyümesi ve olgunlaşması için verilen su ve gübre miktarı değişebilmekteyken bambaşka iki canlının bu şekilde karşılaştırılması doğru bir sonuç meydana getirmeyecektir.

Evlilik müessesesinin daha net ve sınırları belirli ve kuralları olan bir sisteme dönüştürülmesi savunulmakta, her isteyenin istediği şekilde ve istediği kişiyle evlenmesinin önüne geçilmeye çalışılmaktadır. Bu konuda bir heyet oluşturulması ve ilgili heyetin çeşitli tedbirler alması ve kurallar sistemi oluşturması talep edilmektedir. *Türk Medeni Kanunu* ile evlilik müessesi daha sistemsel bir hâle dönüştürülmüş ve sonrasında *Umumi Hıfzıssıhha Kanunu* ile bulaşıcı hastalıklar konusu da evlilik müessesesini etkileyen

59 "Yeni Saylav Namzetleri", **Kurun**, 7 Şubat 1935, s.6.

unsurlar arasına dahil edilmiştir. Dolayısıyla bir heyet aracılığı ile olmasa da oluşturulan kanunlar vasıtasıyla evlilik müessesesi daha sistemli bir yapıya kavuşturulmuştur.

İlgili eser kapsamında Besim Ömer'in bilim insanlığı yönü ön plana çıkmaktadır. Bilimin tıp aracılığıyla evlilikler üzerinde belirleyici rol üstlenmesi gerektiğini savunması ve yine bilim aracılığıyla sağlıklı nesiller yetiştirilmesi gerektiği yönündeki düşünceleri onun bu yönünü açıkça ortaya koymaktadır.

İntihal Taraması
Plagiarism Detection
Bu makale intihal taramasından geçirildi. (https://intihal.net/) | *This paper was checked for plagiarism. (https://intihal.net/)*

Etik Beyan
Ethical Statement
Bu makalede Etik Kurul Onayı gerektiren bir çalışma bulunmamaktadır. | *There is no study that would require the approval of the Ethical Committee in this article.*

Yazar Katkıları
Author Contributions
AS (% 50)
SŞ (% 50)

Açık Erişim Lisansı
Open Access License
Bu makale, Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY-NC) ile lisanslanmıştır. | *This work is licensed under Creative Commons AttributionNonCommercial 4.0 International License*

KAYNAKÇA

Acıduman, Ahmet, Şahinoğlu, Serap, İlgili, Önder, "Kadına Yönelik Şiddet: İstanbul Şer'î Mahkeme Sicillerine Göre", **Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi**, C 9, S 2, 2019, s.236-255.

Aktan, Hamza, "Kefâet", **TDV İslam Ansiklopedisi**, 25. Cilt, Ankara 2022.

Altıntaş, Ayten, Ceylan, Oğuz, "Vilâdethâne", **Tombak Antika Kültürü Koleksiyon ve Sanat Dergisi**, S 17, 1997.

Bakar, Bülent, "Besim Ömer Akalın (1862- 1940)", **Atatürk Ansiklopedisi**, Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı. https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/besim-omer-akalin-1862-1940/, Erişim Tarihi: 29.07.2024

Baş, Ramazan, **Türkiye'nin Nüfus Politikası (1923-1980)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2023.

"Bekârlara gene hücum!", **Cumhuriyet**, 11 Nisan 1934.

Benatar, David, **Better Never to Have Been the Harm of Coming into Existence**, Oxford University Press, United States 2006.

Besim Ömer Akalın Tercüme-i Hal Dosyası, Türkiye Büyük Millet Meclisi, Devre 5, 22.02.1935.

Besim Ömer, **Doğum Tarihi**, Ahmet İhsan Matbaası, İstanbul 1932.

Besim Ömer, **Fen ve İzdivac Evlenebilecekler ve Evlenemeyecekler**, Dersaadet 1340-1344.

Besim Ömer, **Nevsal-i Afiyet**, Alem Matbaası, İstanbul 1315.

Birinci Milli Türk Tıp Kongresi Zabıtnamesi, Türkiye Tıp Encümeni, Türkiye Büyük Millet Meclisi Matbaası, Cilt 1, 1 Eylül 1341.

Cambridge Online Sözlüğü, https://dictionary.cambridge.org, Erişim Tarihi: 13.06.2024.

Çakır, Serpil, **Osmanlı Kadın Hareketi**, Metis Yayınları, İstanbul 1996.

"Çocuk Yapmalı mı, Yapmamalı mı?", **Resimli Ay**, Sene 1, S 6, Temmuz 1340

Doktor Asım İsmail, "Verem Mücadelesinin Ana Hatları", **İkinci Milli Türk Tıb Kongresi**, Kader Matbaası, Ankara 1927.

Erkaya Balsoy, Gülhan, **Kahraman Doktor İhtiyar Acuzeye Karşı Geç Osmanlı Doğum Politikaları**, Can Yayınları, İstanbul 2015.

Erol, Ayten, Gökalp, Fatma, "İslâm Aile Hukukunda Kadının Evliliğini Sona Erdirme Hakkı", **Kalemname**, C 7, S 13, Haziran 2022, s.11-32.

Farber, Steven A., "U.S. Scientists' Role in the Eugenics Movement (1907-1939): A Contemporary Biologist's Perspective", **Zebrafish**, vol. 5, 4, 2008, s.243-245.

Fournier, Alfred, **Frengi ve İzdivac**, Çev. Celaleddin Muhtar, Hanımlara Mahsus Gazete Matbaası, İstanbul 1317.

Gürbüz Türk Çocuğu Dergisi, S 1, Teşrinievvel 1926.

Hasan Tahsin, "Islah-ı Irk" **Sebilürreşad (Sırat-ı Müstakim)**, C 2-9, S 218, 25 Teşrinievvel 1328, s.188-190.

Hot, İnci, **Dr. Besim Ömer Paşa'nın Anne ve Çocuk Sağlığı Açısından Ülkemiz Nüfus Meselesi Hakkındaki Görüşleri**, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1996.

Hüsameddin Şerif, **Verem Teşhis ve Tedavisi**, Mektebi Tıbbiye-i Şahane Matbaası, 1337-1921.

İbnü'l Hakkı Mehmed Tahir, **İzdivacın Şerait-i Esasiyesi**, Matbaai Nefaset, Dersaadet 1331-1329.

"İnciyi Niçin Çıkarıyoruz?", **İnci**, S 1, 1 Şubat 1919.

İsmail Kenan, **İctimai Hastalıklardan Tahaffuz ve Vikaye Çareleri**, Şirketi Mürettebiyye Matbaası, İstanbul 1342-1924.

Kalaycıoğulları, İnan, Akgündüz, Batuhan, "Osmanlılardan Erken Cumhuriyet Dönemine Öjenizme Dair İlk Metinler", **ÇKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C 10, S Özel, Aralık 2019, s.87-95.

Kumaş, Mehmet Salih, **Osmanlı Hukuk-ı Âile Kararnâmesi ve Türk Medenî Kanunu Çerçevesinde Boşanma Hukuku Genel Amaçlar, Uygulama Farklılıkları ve Sebepleri**, Emin Yayınları, Bursa 2007.

Kur'an-ı Kerim, T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı, https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf, Erişim Tarihi: 13.06.2024.

Liu, Y.S., Zhou, X.M., Zhi, M.X., Li, X-J., Wang, Q-L., "Darwin's Contributions to Genetics", **Journal of Applied Genetics**, C 50, S 3, 2009, s.177-184.

Maksudyan, Nazan, "Erken Cumhuriyet Döneminde Kadın İntiharları: Islah, İnkâr, İskât", **Toplumsal Tarih**, S 188, Ağustos 2009, s.60-66.

Malkoç, Eminalp, "Erken Cumhuriyet Döneminde Kucaklaşmayı Unutturan Hastalık Frengiyle Mücadele", **Bitmeyen Hikaye: Küresel Salgın Çağında Tarihe Yeniden Bakmak (Salgın Hastalıklar ve Kamu Sağlığı Pratikleri)**, Ed. İsmail Yaşayanlar, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2022, s.305-323.

Mehmed Salahi, **Kamus-ı Osmani**, Kısm-ı Rabi, İstanbul 1322.

Mustafa Rahmi, "Öjenik - Islahiyat İlminde Bazı Esaslar", **Fikirler**, C 1, S 18, 15 Mart 1928, s.7, 9-12.

Nar, Mehmet Şükrü, "Tıbbi Antropoloji: Akraba Evliliklerinin Patolojik Etkileri", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, C 52, S 1, 2012, s.223-241.

National Human Genome Research Institute, "Eugenics and Scientific Racism" https://www.genome.gov/about-genomics/fact-sheets/Eugenics-and-Scientific-Racism, Erişim Tarihi: 13.06.2024.

Nusret Fuad, **İzdivac Şeraiti Sıhhiye ve İctimaiyesi**, 4. Baskı, İkbal Kitabhanesi, Dersaadet 1342-1923.

Sabiha Zekeriya, "Çocuk Yapmak Kanunen Men' Edilebilir mi?", **Resimli Ay**, C 5, S 57-9, Teşrinisani 1928.

Sabiha Zekeriya, "İçin İçin Ölen Bir Millet", **Resimli Ay**, Sene 1, S 1, Şubat 1340

Safa, Peyami, "Besim Ömer Akalın", **Cumhuriyet**, 20 Mart 1940, s.3.

Sağlam Tekir, Hürü, "Pencereleri Kafesli Muayenehane: Osmanlıda Viladethanelerin Açılması ve Doktor Besim Ömer Paşa", **XVIII. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler (III. Cilt), Osmanlı Tarihi ve Medeniyeti**, Haz. Semiha Nurdan, Muhammed Özler, Türk Tarih Kurumu, 2022, s.695-706.

Sebilürreşad (Sırat-ı Müstakim), 25 Teşrinievvel 1328, C 2-9, Sayı 218.

Sert, Gürkan, **Üreme Haklarının Yasal Temelleri ve Etik Değerlendirme**, İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı, İstanbul 2013.

"Servetifünun mecmuası 50 yaşında", **Akşam**, 27 Mart 1940.

Stern, Alexandra Minna, "Eugenics and Sterilization in the United States: Patterns, Experiences and Legacies", **The Meaning of Eugenics: Historical and Present-Day Discussions of Eugenics and Scientific Racism Symposium**, December 2, 2021. https://youtu.be/VFAQQpU0REY?si=SM41qhqVCSIGbEsM, Erişim Tarihi:13.06.2024.

Şemseddin Sami, **Kamus-ı Türki**, İkdam Matbaası, Dersaadet 1317.

TBMM Zabıt Ceridesi, 5. Devre, 64. İctima, Cilt 18, 25.5.1937.

TDK Online Sözlüğü, https://sozluk.gov.tr, Erişim: 13.06.2024.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Babıali Evrak Odası Evrakı (BEO), 4698. 352346. 001. (H. 18.03.1340) / 4599. 344883. 001. (H. 14.02.1338) / 21. 1570. 001-003. (H. 24.11.1309)

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi (DH. MKT.), 1996. 40. 001. (H. 11.02.1309)

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Hariciye Nezareti İstanbul Murahhaslığı (HR. İM.), 20. 24. 001. (19.07. 1923)

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), İrade Hususi (İ.HUS.), 21. 117. 001. (H. 16. 08. 1311)

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), İrade Askeri (İ.AS.), 19. 10. 001. (H. 28.07.1314)

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Meclis-i Vükela Mazbataları (MV.), 163. 41. (H. 15.04.1330)

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Yıldız Sadaret Resmi Maruzat Evrakı (Y.A.RES.), 99. 53. 001-003. (H. 26.12.1316)

Toprak, Zafer, "İstanbul'da Fuhuş ve Zührevi Hastalıklar 1914-1933", **Tarih ve Toplum**, S 39, Mart 1987, s.31-40.

Toprak, Zafer, "Sosyologların ve Psikiyatrist Hekimlerin Farklı Yorumları: Erken Cumhuriyet Genç Kız-Kadın İntiharları", **Toplumsal Tarih**, S 212, Ağustos 2011, s.40-48.

Tuna, Serkan, "Türkiye Ulusal Verem Savaşı Derneği", **Atatürk Ansiklopedisi**, Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı, Erişim Tarihi: 13.06.2024.

"Türk Kanunu Medenisi", **T.C. Resmî Gazete**, 04.04.1926.

"Türk Medeni Kanunu", **T.C. Resmî Gazete**, 08.12.2001.

"Umumi Hıfzıssıhha Kanunu", **T.C. Resmî Gazete**, 06.05.1930.

Ülman, Yeşim Işıl, "Osmanlıdan Cumhuriyete Geçiş Döneminde bir aydının portresi: Besim Ömer Akalın (1861-1940)", **Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları**, S 10-11, 2004-2005, s.435-464.

Wilson, P. K., "Eugenics", **Encyclopedia Britannica**, May 9, 2024. https://www.britannica.com/science/eugenics-genetics, Erişim Tarihi: 13.06.2024.

"Yeni Saylav Namzetleri", **Kurun**, 7 Şubat 1935, s.6.

Yolun, Murat, "Siperde Venüs'ün Peşinde Koşmak: Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Ordusunda Frengi Gibi Zührevi Hastalıkların Ortaya Çıkışı", **Bitmeyen Hikaye: Küresel Salgın Çağında Tarihe Yeniden Bakmak (Salgın Hastalıklar ve Kamu Sağlığı Pratikleri)**, Ed. İsmail Yaşayanlar, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2022, s.285-303.